

VEERTIGJARIG BESTAAN VAN HET INSTRUCTIE-BATAILLON.

Hooggeachte en Waarde Kameraden !

Bij gelegenheid van de herdenking van het veertigjarig bestaan van het Instructie-Bataillon zal door de ondergeteekenden een »Herinnerings-album» worden samengesteld, waarin, onder meer, ook zullen worden opgenomen: »Photo-Lithographische afdrukken» van portretten van H.H. Opper-, Hoofden Subalterne Officieren, die, hetzij bij het Instructie-Bataillon als zoodanig hebben gediend of hunne militaire loopbaan tot Officier daarbij geheel of gedeeltelijk volbrachten.

De portretten der H.H. Officieren, die bij het Instructie-Bataillon gediend hebben en welke zich in het album, dat de Bibliotheek van het Instructie-Bataillon versiert, bevinden, stellen ons reeds in de gelegenheid om aan ons plan uitvoering te geven.

Wij wenschen echter het »Herinnerings-album» zoo volledig mogelijk te doen zijn en noodigen U daarom even beleefd als dringend uit om: aan een der ondergeteekenden (den 1sten Luitenant C. A. ENGELBREGT), een portret (gewoon visiteformaat) van U toe te zenden.

Na gemaakt gebruik zal, desverkiezende, het portret worden teruggezonden of in de Bibliotheek van het Instructie-Bataillon worden gedeponeerd.

Gaarne ontvingen wij eenigszins spoedig of het gevraagde portret of de mededeeling, dat wij op de toezending ervan vóór 1 October 1890 (voor Oost- en West-Indië 1 November 1890) al dan niet kunnen rekenen.

Het »Herinnerings-album» wordt niet in den handel gebracht, maar zal voor H.H. Inteekenaren tegen een uiterst billijken prijs verkrijgbaar worden gesteld.

Desbetreffende circulaire met inteekenlijst zal U later worden toegezonden. De toezending van het portret verbindt in geen enkel opzicht tot het nemen van een exemplaar van het album.

Deze circulaire wordt zooveel mogelijk aan alle ons bekende adressen gezonden; daarom noodigen wij U beleefd uit haar ook in wijder kring te willen verspreiden.

Reeds ontvingen wij honderden portretten of toezeggingen deze te zullen ontvangen.

Hopende op de zoo noodige steun en medewerking van U allen te mogen rekenen, hebben wij de eer met de meeste hoogachting te verblijven:

Uwe U dienstwillige dienaren,

C. A. ENGELBREGT,
1ste Luitenant bij het Instructie-Bataillon.

L. A. H. ANEMAET,
1ste Luitenant-Adjutant bij het Instructie-Bataillon.

Kampen, Juli 1890.

EENE BIJDRAGE TOT NEERLANDS KRIJGSGESCHIEDENIS.

(*Vervolg en slot van N°. 7, bladz. 398.*)

(*Met 1 overzichtskaart en 2 schetsen.*)

Het mag zeker als niet zoo bijzonder onaannemelijk worden beschouwd, dat eene vesting, welke door den vijand niet ingesloten kan worden, onneembaar is, vooral als zij ontworpen en met zorg gebouwd werd door een man, wiens groote gaven gesteund werden door eene langdurige ondervinding, als zij goed bewapend is en de bevolking het beleg liever gerekt, dan de stad in handen van den vijand ziet. Met recht toch mag worden ondersteld, dat in zulk eene vesting de gang der verdediging niets te wenschen zal overlaten. Steeds kunnen versche krachten aangevoerd, zieken en gewonden geëvacueerd worden, terwijl gebrek aan levensmiddelen niet behoef te bestaan, de munitie-aanvulling verzekerd is en er vóór alles een opgewekte geest kan heerschen, zoo bevorderlijk aan eene goede verdediging. De opperbevelhebber, d. i. hij, wiens wil gelijk eene wet is, behoef niet te vreezen, dat de mensch in hem zwak zal worden bij het aanschouwen der ellende, welke eene belegering gewoonlijk medevoert: want deze ellende bestaat niet; hij behoef niet te aarzelen tusschen plichtgevoel en medelijden bij de dringende bede der uitgehongerde, wanhopige bevolking om overgave: want honger en wanhoop zijn er niet. . . . integendeel.

En toch. . . . zulk een oordeel zou voorbarig, zeer voorbarig zijn, getuige hetgeen in Bergen-op-Zoom van half Juli tot half September 1747 plaats vond.

Ware de vesting in te sluiten geweest, had men zich moeten behelpen, wij gelooven, dat ondanks het verlies der vele groote voordeelen, aan een debouché verbonden, dit toch ten goede zou zijn gekomen aan de verdediging, daar men dan, minder uitsluitend kunnende vertrouwen op de sterkte der vestingwerken, bij gebrek aan aanvulling zoowel van personeel als van materieel, wel genoodzaakt zou zijn geweest te woekeren met de voorhanden middelen en dus bijgevolg alle krachten zou hebben moeten inspanssen.

Men begrijpe ons wel: wij achten eene insluiting in beginsel zeker nadeelig voor den belegerde, maar aangezien in het onderhavige geval de bevelvoering en het gehalte der troepen — behoudens gunstige uitzonderingen — zooveel te wenschen overlieten, dank zij de jaren lang toegepaste zuinigheid der regeering — en wel voornl. der provinciale en gemeentebesturen —, begon het beleg voor *die* generaals en *die* troepen onder veel te gunstige omstandigheden. Evenals groote weelde doet verwijven, kweekte hier het overgroot vertrouwen in de werken en de zekerheid steeds allerhanden toevoer te kunnen ontvangen, een zorgeloosheid, welke, misschien vergeeflijk bij den minderen man, onverantwoordelijk is hij hen, die eenig bevel voeren. De schouders, welke de aan Bergen-op-zoom geschonken en zooveel voordeelen opleverende weelde moesten dragen, bleken daarvoor niet berekend.

Noch de opperbevelhebber, noch de gouverneur vonden in die zorgeloosheid eene aanleiding te meer, om geen enkel dienstverzuim door de vingers te zien. En ofschoon ontegenzeggelijk den Generaal VON CRONSTRÖM met het opperbevelhebberschap uitsluitend de geheele verantwoordelijkheid was opgedragen, hij dus verplicht was den Prins VAN HESSEN op verzuimen te wijzen, staat hiertegenover, dat hij, ondanks zijn hooge jaren en ongeschiktheid, die betrekking had *moeten* aanvaarden.

Door hem was reeds in den beginne »het particuliere commando in de stad aen den gouverneur en in de linie aen den Generael Prins VAN SAXEN overgelaten" (1), terwijl de troepen ten zuiden van Oudenbosch gelegerd, natuurlijk op dezelfde wijze onder hunnen eigen bevelhebber stonden. Deze commando-indeeling was evenwel niet meer dan natuurlijk en zou ook door een man in de kracht van zijn leven stilzwijgend zijn aangenomen.

De Prins VAN HESSEN-PHILIPSTHAL, die zooals bekend is, reeds in 1746 gouverneur der vesting was geworden, had in het begin van April den last ontvangen om »alles in het werk te stellen, wat tot defensie en verseekering van voors. plaats en deszelfs fort en dienen, als responsabel daarvoor zijnde" (2). De gedachte, dat hij de verdediging zou leiden, lag dus wel voor de hand. De benoeming van den Generaal CRONSTRÖM maakte dit nu voor een deel onuitvoerbaar en het mag dus niet geheel onverklaarbaar worden genoemd, dat hij de komst van dien titularis met leede oogen moest zien. Hij toch, die anders alleen de regeering boven zich had, kreeg nu direct een chef. Bij goed overdachte en goed geredigeerde instructiën zou dit evenwel tot geen bezwaren hebben aanleiding gegeven, vooral als de betrokken personen in het bezit van den noodigen tact waren geweest.

Die instructiën evenwel schijnen niet te hebben bestaan — althans wij hebben niets dergelijks kunnen vinden — terwijl van tact aan weerszijden weinig blijkt.

(1) Proces CRONSTRÖM, art. 4.

(2) Secreete resolutie, dd. 7 April 1747. Zie bladz. 224.

Dat de verhouding tusschen beide generaals stroef was, kan o. i. dan ook opgemaakt worden uit hetgeen de Prins antwoordt op sommige artikelen van het proces, welke hem, met de antwoorden van den Generaal CRONSTRÖM, waren toegezonden. Zoo schreef hij o. a.: »Op art. 4 dient tot antwoord, dat soodra den General CRONSTRÖM tot Bergen-op-Zoom aangekomen, Syn Exelencie, den Groot-Major DE CONTÉ met de onder-majors heft doen in syn quartier kommen, op de order aan haar dette (deed) belasten (gelasten), dat hy als Genral En Chef over alle de plaatsen van Schelde en Maas, *het commando van Bergen-op-Zoom aan naem* (nam), en hem alle raportte gedaen moesden worden; hierdoor waar (was) ik *beuden* (buiten) *fonctie gestelt als Gouverneur*, en het comanto waar my volkoomen afgenoomen; doch myne intentie niet synde Een onnut meubel in Eene belegerde stat te syn, *die my Haar Hoogh mooghende aanvertrouwt hatten*, dette ick den anderen dagh representatie aan den General En Chef, dat indien ick geene rapporten meer ondfong myne presentie in de stat onnodich waar en wat ick dan verter daarbij foechde (voegde) om aan Syn Exelent de toonen, dat tot nut van den dienst ick oock moeste kennis van saeken hebben, waar op den Genral op de order belasten liet, my oock rapport te doen. Ongeachd deese order, gebeurde, dat wanneer ick by den General CRONSTRÖM waar, de tyt dat de officiers hem quamen raport doen van haar gehoude posten, en sy my oock wilden raport doen, Syn Exelencie, de officiers by den arm nahm en soo dette naer hem toetrayen (draaien), haar segende (zeggende), ick bin General En Chef, ick commanteere hier, aan my moed gy raport doen, als der wat is, het geune (geen) onder andere aan den Collonel Commandant van het Beyersche Regiment van Hilberhausen gebeurde, en waardoor ick niet minder geaffronteert wurde als di Collonel en andere; doch eut consiteratie voor syne jaaren en om alle prouljerien prejutisiable voor den dienst van het land d'Evitteren, liet ick dat all weeder passeeren: *hoe ken (kan) dan den General En Chef segen, dat hy my als Gouwerneur het commando over de stat hat gelaten.*»

Bij art. 33 schreef hij: »den General En Chef alles op my willende werben, soo moet ick hier meede eens voor all segen, dat ick in Bergen-op-Zoom niet anderst als General Leudnant ken consitereert worden, en als de Eerste persoon nae den Chef; en in di qualitet ben ick op alles, wat tot nut van den dienst, heel atent geweest, en veelvultiche representaties den allen tyten gedaen, en is den General CRONSTRÖM seer well bekend,» enz. (1).

In art. 6 verklaart de Generaal CRONSTRÖM nogmaals, dat hij het com-

(1) Deze citaten zijn genomen uit het *eigenhandig* door den Prins *geschreven* en *onderteekend* stuk getiteld: »Beantwoording op de Articlen soo my ondergeschreve door de Heeren Commissarisse van den Extraordinairen Hoogen KrygsRaadt der Vereenigde Neederlanden is toegezonden, in soo ferne deselve my schynen de willen beschwaaren. En de welge ick beantwoorte in soo ferne myne memori my toelaet en het my nog doet geheugen en myne Licham's schwackte constitutie toelaet om my sonder de minste hulp off assistentie op soo een importante werk d'apliceeren.» Wij achten deze mededeeling niet overbodig met het oog op den aard van het gemelde.

mando »in de stadt aen den Prins VAN HESSEN gelaten heeft en denselven alleen heeft geadviseert,” er bijvoegende, dat »hy en de Prins VAN HESSEN wel van verscheyde sentimenten syn geweest, doch altoos de concert hebben gegaan,” terwijl hij op de vraag »wiens advis gevolgt is in cas van discrepantie,” zegt, »alsoo 't zoo lang geleden is, hierop niet te konnen antwoorden”.

Men voelt, dat de verhouding niet van dien aard was, als wenschelijk mocht worden geacht in het belang der belegerde stad. De gouverneur, min of meer gevoelig, vermoedelijk omdat hij niet de eerste persoon was gebleven, de opperbevelhebber jaloersch op zijn gezag, een raadsman missende, dien hij — ongeschikt als hij was — in den persoon van den Prins VAN HESSEN-PHILIPSTHAL had moeten vinden, maar blijkbaar niet gevonden heeft. Bij behoorlijk afgebakende commando-verhoudingen zouden zich zulke incidenten niet hebben kunnen voordoen, of ten minste in veel minder mate kwade gevolgen hebben gehad. Niemand zal ontkennen, dat de omstandigheden, waarin de Prins geplaatst was, moeilijk en onaangenaam waren, te onaangener, doordat 's lands belang ze niet onweerlegbaar eischte. . . . integendeel. Des te grootere eischen evenwel werden hierdoor aan hem als mensch en als gouverneur gesteld. Hij had alle gevoeligheid moeten onderdrukken en *met toewijding* zijn plicht doen, welke ook in de moeilijke taak bestond den ouden man *ongemerkt* te leiden.

Wij weten niet of de Prins dit heeft *ingezien*, daar het uit zijne *handelingen* niet kan worden bewezen.

O. i. is hij dan ook eveneens — en in de gegeven omstandigheden misschien wel het meest — schuldig aan het verlies van Bergen-op-Zoom.

Den 28sten Maart reeds hadden zich als tot waarschuwing eenige duizenden Fransche ruiters voor de stad vertoond, het platte land afgeloopen en veel moedwil bedreven (1). Het was waarschijnlijk deze gebeurtenis, die den Prins VAN HESSEN aanleiding had gegeven tot het schrijven van de ons bekende missive dd. 6 April (2).

Den 4den Juli d. a. v. werd order gegeven al de huizen rondom de stad en de fortten in den tijd van 24 uren op te ruimen (3), terwijl ook de boomen op den wal werden gekapt.

Toen dan ook de Generaal VON LÖWENTHAL den 12den Juli vóór de stad verscheen — men kon de Franschen met het gewapend oog duidelijk *tusschen den Heymolen en Schalienhoef* zien opmarcheeren — was »alles in de uiterste geschiktheid gebracht” en werd den belegeraars, »eer zy nog een battery konden volmaeken geen klyne schade toegebracht met het werpen van Bomben en het lossen van het groot geschut” (4).

(1) *Beschrijving van Bergen-op-Zoom enz.*, bladz. 21.

(2) Secreete resolutie van hare Ho. Mo., dd. 7 April 1747. Zie bladz. 224.

(3) *Beschrijving van Bergen-op-Zoom enz.*, bladz. 23.

(4) *Ibid.*, bladz. 24. De Luit.-Kolonel EGGERS beweert in zijn journaal dat de belegeraars hierdoor niet veel verlies leden.

Onder de officieren en minderen heerschte een weergalooze ijver (1). In den bedekten weg werden piketten geplaatst gezamenlijk ter sterkte van 800 man, terwijl de bastions, ravelijnen en lunetten, althans die van het aanvalsfront, een bezetting van 100 man ontvingen (2). Bereden patrouilles moesten 's nachts bij de waterschans de kust bewaken, terwijl een reserve — meestal een regiment (bataljon) — bij de Boschpoort werd geplaatst (3).

Ofschoon de afdeelingen der bezettingstroepen in de buitenwerken meestal onder eenen kapitein stonden, schijnt de verdediging der voornaamste dezer aan hoofdofficieren toevertrouwd te zijn geweest (4).

Wat de verpleging betreft, weten wij, dat den gouverneur reeds in April »wat aangaat het ophaalen van beesten en andere noodwendigheden van het platte land, ingeval hij zoude kunnen voorzien, dat de voors. plaats geïnvesteerd stond te worden,» gelast was »daaromtrent het gewoone krijgsgebruik te volgen» (5); toch schijnt er in de eerste 4 à 5 dagen gebrek aan levensmiddelen te zijn geweest (6). Naar aanleiding hiervan, werd door VERELST den »Heer Commis stapelier GEVAERTS per expresse verzocht, om het vee, mitsgaders gezout vlees en gerookt spek, dat hij had afgesproken met de eerste occasie naar Bergen-op-Zoom te expedieeren, direct op Tholen te verzenden» en eveneens te handelen met een nog in te koopen »redelijke quantiteit» bier, kaas, boonen en erwten. De juiste hoeveelheid kon niet worden genoemd, daar de Heeren VERELST en VAN HAREN eerst na lang aanhouden den 20sten Juli van den Generaal CRONSTRÖM een lijst van de benooidigde provisie ontvingen (7). In zijn begeleidend schrijven maakte de opperbevelhebber o. a. de origineele opmerking: »Messieurs, je n'ai jamais su que se fut du devoir d'un officier general de former des Listes pour des vivres, mais que Vos Nobles Puissances ont toujours eu pour cela des gens stilés à cette affaire.» Die lijst bevatte eene opgave voor 4 maanden. Voor het garnizoen, gerekend op 4500 man, werd o. a. gevraagd 47.280 pond gezouten vleesch, 40.000 pond spek en 71.000 pond versch vleesch.

Den 18den, 19den en 20sten Juli reeds kwamen levensmiddelen uit Holland en Zeeland naar de vesting. Deze werden te Tholen ontscheept, om vervolgens met karren te worden vervoerd. Aan deze wijze van transporteeren werd de voorkeur gegeven, aangezien het vervoer per schip niet veilig genoeg kon geschieden (8). Zelfs werd een schipbrug vóór Tholen gemaakt,

(1) Missive VAN HAREN aan den Griffier FAGEL, dd. 16 Juli 1747.

(2) Art. 7 en 67 van het proces CRONSTRÖM: antwoord van den Prins VAN HESSEN. Journaal van DUMOULIN.

(3) Journaal van DUMOULIN.

(4) Art. 23 van het proces CRONSTRÖM.

(5) Secreete resolutie van hare Ho. Mo., dd. 7 April 1747. Zie bladz. 224.

(6) Missive VERELST aan den Raad van State, dd. 19 Juli 1747, en missive VAN HAREN aan hare Ho. Mo., dd. 3 Augustus 1747.

(7) Missive VAN HAREN en VERELST aan den Raad van State, dd. 20 Juli 1747.

(8) Ten minste VAN HAREN schreef den 20sten Juli aan hare Ho. Mo.: »De provisien komen nu van allen kanten aanzeylen, nu de schippers weeten dat ze te Tolen mogen binnen komen.»

welke niet alleen goed was »voor de passage van bagage, maar zeer nodig voor de transporten van vivres” (1).

Bovendien kwamen allerhande en dikwijls zeer vreemdsoortige bezendingen uit alle mogelijke streken van het land in de stad, zoodat van gebrek geen sprake meer kon zijn.

Den 22sten Juli verzocht VAN HAREN aan hare Ho. Mo. om een »bequaam persoon” als commissaris der vivres naar Bergen-op-Zoom te zenden, aangezien »zóó de zaken hier in order konnen gaan, dog sonder dat is het hier voor niemand goed te maken en hoe vlytig men zy, daar sal confusie moeten ontstaan.”

Het brood werd grootendeels te Tholen gebakken, »alzoó de ovens te Bergen niet meer secuur zullen zyn, daar al reeds eenige Bombes zyn bygevalen” (2).

Eens is er gebrek aan meel geweest, doordat de windmolens een langen tijd hadden stil gestaan en de watermolen in de stad wegens de droogte niet kon gaan (3). De Generaal CRONSTRÖM had gelast, dat er altijd voor twee dagen brood in voorraad moest zijn; men zal hem dus te laat gewaarschuwd hebben, ten gevolge waarvan hij zich toen in groote verlegenheid bevond (4). Gelukkig werd, o. a. door tusschenkomst van VERELST, weldra brood en meel uit Zeeland aangevoerd. In het algemeen »heeft dikwerf dit off dat gemanqueert,” terwijl vermoedelijk de gevraagde commissaris niet is verschenen. Had de gouverneur voor het een en ander niet kunnen zorgen? In elk geval heeft de dienstregeling in dit opzicht te wenschen overgelaten en ontbrak het aan onderlinge medewerking (5). Hier kwam nog bij, dat het vee in de vesting niet vrij is gebleven van ziekte en vele beesten dien-tengevolge stierven (6).

In den nacht van 16 op 17 Juli had de eerste uitval plaats, en wel uit lunette Utrecht. Oorspronkelijk had deze reeds den vorigen nacht tegen half twee met 400 man en 50 werklieden moeten geschieden, maar was toen door omstandigheden niet tot uitvoering gekomen.

De Generaal CRONSTRÖM had er van zijn eigen in de linie kampeerend korps 1 luitenant-kolonel, 2 kapiteins met hunne officieren en onderofficieren

(1) Missive VAN HAREN aan hare Ho. Mo., dd. 19 Juli 1747.

(2) Missive VERELST aan den Raad van State, dd. 20 Juli 1747.

(3) Missive CRONSTRÖM aan hare Ho. Mo., dd. 2 September 1747.

(4) Art. 105 van het proces CRONSTRÖM.

(5) Dit blijkt o. a. uit de missive van VAN HAREN uit Steenberg, den 3den Augustus 1747 aan hare Ho. Mo. geschreven. Hij meldt daarin o. m.: »dat vervolgens wanneer de levensmiddelen van alle kanten syn aangekomen, elk gekogt en betaald heeft, soosals hy dit goed vond, sonder dat wy (de Heer VERELST in dien tusschen tyd synde aangekomen) ooit daarover syn aangesproken door eenige commissie uit het Leeger of dat ons ooit is versogt geworden door eenige vreemde generaals daar ordre in te stellen, hetwelk die Heeren na onderzoek van saken niet sou syn gewygerd geworden, en waartoe sy menigvuldige geleegenheid hadden, nadien sy ligt konden begrypen, dat zulk een conversatie ons in onse oneindige beesigheden minder zou hebben gestoort als de onaangenaeme ontmoetingen die wy om haare impatentie om te verstrekken hebben moeten dulden.”

(6) Journaal van DUMOULIN, 24 Juli.

en 200 man voor aangewezen, waarbij de Prins VAN HESSEN uit de vesting 1 kolonel, 1 majoor, 200 man en 42 werklieden voegde.

Aan deze troepen werd een zeer gedetailleerde instructie medegegeven, welke, goed uitgevoerd, hen zeker in staat zou hebben gesteld, den vijand veel schade te berokkenen. Maar het kwam anders, want nauwelijks waren de troepen uit de barrière gedéboucheerd of zij zagen aan eenige brandende stroowisschen, dat de vijand hen ontdekt had en er nu signalen werden gewisseld. Van alle zijden kwamen Fransche troepen aansnellen, roepende »tue, tue” en de uitvallers raakten hierdoor en door het hevig vuur hun hoofd kwijt. Zij trokken in wanorde terug, aan dooden en gewonden verliezende 1 kapitein, 1 luitenant en 18 man (1). Dit terugtrekken schijnt van dien aard te zijn geweest, dat volgens bewering der belegerden de Franschen, indien zij hun kans hadden waargenomen, toen in de vesting zouden hebben kunnen dringen.

Intusschen waren vele regeeringsleden en verscheiden burgers uitgeweken, wel in tegenstelling met de handelingen gedurende het beleg van 1622, toen de magistraat en de burgerij eenparig de handen in elkaar sloegen, ter verdrijving van den vijand.

Den 19den Juli werden de piketten in den bedekten weg met 100 man vermeerderd, terwijl in elk der lunetten Groningen en Gelderland eene reserve van 100 man werd geplaatst.

Men was weinig bevreesd voor de Franschen en zeker niet genegen in eenige transactie te treden. Dit bleek vooral den 24sten Juli, toen aan den Generaal VON LÖWENTHAL, op zijn verzoek om een stilstand van wapenen, ten einde zijn dooden te begraven (2) — mede naar aanleiding van het ons bekende bombardement op den 20sten Juli t. v. — ten antwoord werd gegeven: »dat, zo hy de stad volgens krygsgebruik hadde aangetast, men hem volgens datzelfde gebruik zyn verzoek zoude hebben ingewilligt, maar mits hy nu als een BRANDSTICHTER gekomen was, men derhalven geen stilstand aan hem vergunnen wilde, noch van hem verzoeken” (3).

»Deese Edelmoedige wijze van oorlogen in 't midden van den vrede” schreef VAN HAREN den 20sten Juli aan hare Ho. Mo., »kan nogtans het guarnisoen niet tot overgave dwingen” (4). Dat bombardement heeft niet alleen weinig tot het te bereiken doel bijgedragen, maar was voor den Generaal VON LÖWENTHAL in zijn gevolgen meer schadelijk dan voordeelig. Ook a priori had de Fransche bevelhebber wel eenigszins kunnen nagaan, dat deze sterke, niet in te sluiten, grootendeels door Nederlandsche troepen verdedigde Nederlandsche vesting niet voor een bombardement zou zwichten. En hoewel eene dergelijke oorlogshandeling, hoe onmenschelijk ook, gewettigd

(1) Journaal van DUMOULIN.

(2) Hij had in 11 dagen 4000 man verloren en schreef toen aan zijn Hof, dat hij geen kans zag de stad te nemen. Deze brief is door Hongaarsche ruiters opgevangen.

(3) *Europeesche Mercurius*, September 1747, bladz. 126—128.

(4) Vergelijk Koning LOBEWIK's verklaring, dd. 13 April 1747. Zie bladz. 104 en 105.

kan worden genoemd, als het succes vermoedelijk zoo goed als zeker is, wij gelooven dat in het onderhavige geval die wettigheid om meer dan eene reden niet bestond.

Toch is het hier niet bij gebleven, maar heeft er meermalen, o. a. ook op 25 Augustus een vervaarlijk bombardement plaats gehad.

Den 24sten Juli gelastte de Generaal CRONSTRÖM, dat den volgenden dag 's morgens om 10 uur een uitval door 200 grenadiers zou plaats hebben. Gelijk wel begrijpelijk is, verzette zich de Prins VAN HESSEN hiertegen, hoewel dan ook te vergeefs.

Toen evenwel door een Franschen deserteur werd medegedeeld, dat op den avond van den 24sten al de grenadiers van het Fransche leger in de loopgraven aanwezig moesten zijn, ten einde den bedekten weg te bestormen, was men genoodzaakt het grootste gedeelte van het garnizoen in de lunetten onder de wapenen te houden. DUMOULIN beweert in zijn dagboek, dat hierdoor het vijandelijk plan werd verijdeld, en daar nu natuurlijk de uitval niet plaats had, dientengevolge »deux avantages" waren verkregen.

De stemming in de stad was niet, zooals men die zich doorgaans voorstelt in eene belegerde veste; integendeel, men was opgewekt, vol vertrouwen, maar ook verbitterd door de beschadiging der schoone kerk. Het bewustzijn, dat de plaats te allen tijde verlaten en de bezetting afgelost kon worden, deed, niettegenstaande de vele ongemakken, welke uit den aard der zaak uit het beleg voortvloeiden, en men o. a. gedwongen was de godsdienstoefening te houden in de droge gracht bij de Steenbergsche poort, als zijnde de meest veilige plaats, een optimisme ontstaan, dat wel eens nadeelige gevolgen zou kunnen hebben.

Aan de materieele eischen was meer dan voldaan. De dienstregeling ter zake liet evenwel te wenschen over, zoodat weldra overmoed en broodronkenheid medewerkten tot verslapping der krijgstucht, de waakzaamheid verminderde en een toestand ontstond, welke BOSSCHA zeer welsprekend noemt: »een gemengd tooneel van verwoesting en overdaad, van broodronkenheid en godsdienstigen ootmoed".

»Om tronckenschap" evenwel, zegt de Prins VAN HESSEN, »heucht my niet, dat soldaten haar posten verlaeden hebben, maar soo als het in alle beleche geschiet, syn er well di by nachd sich weg schloepen (wegslopen); di men konte eutvinten dette den General en Chef straffen" (1).

De auditeur had de stad verlaten, »de substituut was bang voor een canonskogel" (2), zoodat de betreffende dienst door een »jong persoon" moest worden waargenomen.

Doorgaans waren het de vreemde troepen, welke zich onbehoorlijk gedroegen en door den opperbevelhebber niet direct schenen te kunnen worden gestraft; althans hij zelf deelt mede, »dat hy aen derselver superieuren dikwerf

(1) Art. 36 van het proces CRONSTRÖM.

(2) Art. 37 van het proces CRONSTRÖM.

zeer sterk heeft gerecommandeert het volk op levenstraffe op hunne posten en tot hunne plicht te houden, dat er dikwyls over nalatigen species factie zyn gemaekt, doch dat het vervolgen der zaak van zeer langen duur was" (2). Bovendien kon van de Bambergsche en Würtsburgsche troepen geen man met den dood gestraft worden, zonder voorkennis van den bisschop. Daar verder de species facti doorgaans in het hoogduitsch waren opgesteld, heeft dit alles »zeer veel difficulteit in het straffen van desordres gegeven», hetgeen wel betreurd mag worden, daar er nog al eens iets plaats had en o. a. sommige manschappen in het bombardement van 20 Juli aanleiding vonden om te plunderen en eens zelfs drie officieren daarvoor door den kriegsraad moesten worden gevonnisd (1).

Die toestand heeft natuurlijk bijgedragen tot het verlies, daar de vesting overrompeld werd. Dit zou niet hebben kunnen geschieden, als ieder op zijn post ware geweest en naar behooren zijn plicht hadde waargenomen. Indien de vreemde troepen niet na een kort onderzoek konden worden gestraft, had de generaal de enkele niet-Nederlandsche bataljons, welke nog aanwezig waren, moeten wegzenden, zooals hij trouwens later met de Bergschotten heeft gedaan. Ook in dit opzicht had de Prins VAN HESSEN meer kunnen doen.

Dat de opgewekte stemming lang bleef bestaan — ja, eigenlijk nooit te loor is gegaan — kan o. a. blijken uit de omstandigheid, dat de verjaardag van Prins WILLEM IV — 1 September — met geestdrift werd gevierd en men zelfs met oranjelinten versierde bommen naar den vijand wierp.

Eenigszins kenschetsend voor den toestand is, dat bij de Franschen tegen het eind van Juli de desertie een aanvang begon te nemen en wel niet alleen naar elders, maar ook naar de stad. Zoo kwamen den 27sten van die maand 50 deserteurs te 's-Hage aan en liepen drie compagnieën en 6 officieren naar de vesting over (2).

De opperbevelhebber en ook de gouverneur lieten zich door hunne adjudanten voortdurend op de hoogte houden van den stand van zaken (3), terwijl de bezetting der posten tot waakzaamheid en attentie werd gehouden door rondes en »visites" van hoofdofficieren (4) en »continuele" patrouilles.

Op het aanvalsfront werden dagelijks 1 kolonel en 1 hoofdofficier geplaatst, hetgeen de gouverneur wel en de opperbevelhebber niet voldoende vond (5), terwijl de generaal-majoor du jour zich 's nachts aan het kwartier van den Prins moest bevinden, met wien hij bij eventueele gebeurtenissen in overleg trad, als hebbende voor zijn persoon niet het recht troepen tot ondersteuning te doen aanrukken. Ondertusschen werd dan de opperbevelhebber door een adjudant-generaal gewaarschuwd (6).

(1) Dagboek DEMOULIN.

(2) *Europeesche Mercurius*, September 1747, bladz. 143.

(3) Art. 29 van het proces CRONSTRÖM.

(4) Art. 38 van het proces CRONSTRÖM.

(5) Art. 26 van het proces CRONSTRÖM.

(6) Art. 27 van het proces CRONSTRÖM.

Volgens den Prins VAN HESSEN zijn de genoemde patrouilles »dicquels ordoneert en altos gedaen soo verne de patroeljes konnen koomen, en de laetste nachd hebb ick het noch particulier selver aen de hooft officiers, die in de wercken aflosten, gerecommanteert, selvst dat de patroeljes di in den bedeckden wegk gevonden wirden, well moesten leusteren, off sy meer bewegin in de franse trangeen vermerckden en daarvan den eersten raport doen (1).

Er waren twee wegen om een eind aan het beleg te maken: of door sterke uitvallen, in verband met een krachtig optreden der troepen bij Oudenbosch, den Generaal VON LÖWENTHAL te noodzaken het beleg op te breken, of in de vesting onberispelijk den dienst waar te nemen en, gesteund door de sterke werken en den aanvoer van personeel, materieel en levensmiddelen, den weerstand te rekken, totdat de winter er waarschijnlijk een eind aan zou maken. Het eerste heeft niet plaats gehad en ofschoon de Generaal VON CRONSTRÖM hierover moet worden aangesproken, dient men niet te vergeten, dat deze man niet was, hetgeen hij had moeten zijn, en tegen zijn zin en onder protest was aangewezen tot opperbevelhebber. De stad is verloren gegaan, omdat de tweede weg niet naar behooren is gevolgd.

BOSSCHA zegt, dat er onbezorgdheid heerschte in den nacht vóór den aanval en dat deze voortsproot uit de meening, dat eerst het ravelijn Dedem moest worden genomen, voordat men den hoofdwal kon bestormen. De Prins VAN HESSEN had dienaangaande een beter inzicht kunnen hebben, hij die bekend was met het feit, dat vier bressen in de bastions gelegenheid gaven tot indringen en dat waakzaamheid toen zeker meer dan ooit plicht was. Wel maakt BOSSCHA, naar aanleiding van een handschrift van den artilleriecommandant, den Baron VAN VERSCHUER, een verschil tusschen bressen, die in het Journaal »practicable» worden genoemd, maar alleen bij verrassing kunnen worden genomen, en bressen, die »naar den regel moeten worden bestormd» d. i. die ook onder 's vijands vuur kunnen worden beklommen; maar dit neemt niet weg, dat de hoofdwal op meer dan eene plaats toegankelijk was geworden en het dus zaak moest worden geacht, die toegangen met voldoende macht te bewaken.

Dit is blijkens de feiten niet geschied; ook hiervoor en dus ook voor de gevolgen is de Prins VAN HESSEN verantwoordelijk.

Zoals wij reeds bij de beschrijving van den aanval hebben gezien, werden de lunetten van het aanvalsfront hardnekkig verdedigd en werd daardoor den Franschen menig aanzienlijk verlies berokkend. Dit mag voor een groot deel worden toegeschreven aan een maatregel, te dien aanzien door den Generaal VON CRONSTRÖM genomen. Deze gelastte nl. reeds den 26sten Juli, dat bekwame officieren, die zich vrijwillig ter beschikking stelden, in de lunetten zouden worden geplaatst, zonder te worden afgelost, zooals dan ook geschied is.

(1) Art. 34 van het proces CRONSTRÖM.

De artillerie heeft zich flink van haar taak gekweten. De eer hiervan komt toe aan den commandant, den Kapitein VAN VERSCHUER, en dit te meer, omdat de hulpmiddelen, welke hem ter beschikking stonden, lang niet alle even volmaakt waren, het ondergeschikte personeel veel te wenschen overliet en het aantal »artilleriebedienden" zoo gering was, dat deze eens viermaal vier en twintig uur achtereen in dienst moesten worden gehouden.

Zooals wij weten, kwam er wel herhaaldelijk versterking; dit neemt echter niet weg, dat er over het algemeen gebrek is geweest en menigmaal hooge daggelden moesten worden betaald. Over de bruikbaarheid van het personeel zijn de berichten uit de stad nog al uiteenlopend. Zoo schreef VAN HAREN den 26sten Juli aan haar Ho. Mo.: »ondertussen verliest de vyand veel volks en onse artilleristen doen sich by continuatie ongemeen gelden," terwijl op dien zelfden dag DUMOULIN in zijn dagboek aanteekeut: »Il y a toujours beaucoup de confusion sur nos batteries avec les canonniers des Enhgyers (?) et en général notre artillerie fait peu de tort à l'ennemi."

Dat er »confusie" heerschte, schijnt waar te zijn, daar de hooge soldijen der Oostenrijksche artilleristen wrevel bij de anderen verwekten; bovendien wordt beweerd, dat de Engelschen onbedreven waren, vooral in het herstellen van de aarden werken, hetgeen zij weigerden, terwijl de zeekanonniers slecht richtten.

Bovendien werd met de munitie zoo ruw omgegaan, dat ondanks de mogelijkheid van toevoer, er menigmaal gebrek was. Hier staat tegenover, dat aan de aanvraag dikwijls uiterst langzaam werd voldaan. Zoo wordt o. a. door DUMOULIN in zijn dagboek den 3den Augustus gemeld, dat gedurende den geheelen dag, door de batterijen om bommen en granaten werd gevraagd, maar hieraan niet voldaan kon worden, aangezien de arsenalen leeg waren. De gouverneur verzocht nu aan de gedeputeerden om onmiddellijke munitie-aanvulling, welk verzoek door den generaal CRONSTRÖM werd ondersteund. Het bleek toen, dat reeds den 29sten Juli om het een en ander was gevraagd, hetwelk uit Dordrecht moest worden aangevoerd. Daar evenwel den 3den Augustus d. a. v. nog niets was gekomen en de stad zonder munitie moeilijk verdedigd kon worden, werd een expresse naar »Heinteberge" (Steenbergen?) gezonden, tengevolge waarvan 's nachts half twaalf 25 karren vol in de vesting kwamen. De munitie uit Dordrecht verkreeg men niet vóór den 6den Augustus. Eens zelfs moest de opperbevelhebber »recommander aux hauts officiers de menager les granades le plus que faire se peut," omdat er nog maar weinig voorraad aanwezig was.

Wat zouden de gevolgen zijn geweest van een dergelijke zorgeloosheid, indien Bergen-op-Zoom had kunnen worden ingesloten? Ondanks de sterkte der werken, eene kortstondige verdediging. Wat heeft men aan volmaakte werken, indien niet in tijds voor alles goed wordt gezorgd? Een gouvernement, dat, om welke redenen dan ook, in deze ziende blind is, handelt onverantwoordelijk, want het oefent invloed uit op de toekomst en wentelt

— schijnbaar althans en in de oogen van het groote publiek — de schuld van een échec op de schouders van hen, die de noodlottige erfenis moeten aanvaarden, zonder in de gelegenheid te zijn geweest, de kwade gevolgen der verwaarloozing te voorkomen.

Toch is, gelijk wij medegedeeld hebben, de artillerieverdediging verdienstelijk geweest; wel een bewijs, dat een goed commandant — i. c. de Kapitein VAN VERSCHUER, — met niet in alle opzichten voldoende middelen, naar behooren zijn plicht kan doen.

Uit de beschrijving der vesting hebben wij gezien, dat het front van aanval droge grachten had. Het is ons bekend, dat deze met hulp der inundatie vóór de linie onder water konden worden gezet. Dit heeft gedurende het beleg niet plaats gehad. Het Journaal van den Luit.-Kolonel EGGERS deelt ter zake wel mede, dat de belegeraar in den morgen van den 6den September bemerkte, er water in de hoofdgracht kwam, waarbij de o. i. wel wat vreemde opmerking werd gevoegd, dat »cette ressource ne serviroit pas de beaucoup aux Assiégés, quand même ils pouvoient la porter à une hauteur marquée»; bij den stormloop evenwel werd alleen gewag gemaakt van het dempen der cunette.

Dat er aan gedacht is, water in de droge gracht te laten, blijkt niet alleen uit deze opmerking maar ook uit het proces. CRONSTRÖM verklaart, dat hij den Prins VAN HESSEN dikwijls heeft aangemaand, om tot de grachtsinundatie over te gaan, terwijl deze laatste mededeelt, dat met den »continuëllen oosdwind altos dodte thy is geweest, sooals den inspecter KLINCK geteugen kan, die de ordre hatte om van de Eerste thy te profiteeren en het zee-waader in te laeten, doch sou ons dat waader niet veel geholpen hebben, omdat di schleus di het waader in de troeche grachd moest houden, geborsten waar, en niet in staat om het minste gewicht waader te kunnen houden, sooals noch sall kunnen gesien worden”. Hij voegt er bij, dat »meer waader als doen in de cunette stond, niet ingebrochd kon worden”.

Daar het water, benoodigd voor de gracht, in mindering kwam van dat der zoete inundatie, is het eenigszins duister, waarom de Prins van zee-water spreekt.

Bovendien is het niet recht duidelijk, welke sluis, die, als gebarsten zijnde, geen water kon houden en daardoor het gevuld blijven zou hebben belet, door den gouverneur wordt bedoeld. Zoowel sluis c als de groote sluis moesten i. c. worden *geopend*, terwijl eventueel te zwakke sluisdeuren in de scheidingsmuren tusschen natte en droge gracht in deze niet hinderlijk konden zijn, daar zij bij het volloopen der laatste eerder minder dan meer zouden te dragen hebben.

Behalve de vrees, dat het vullen der grachten de inundatie ondanks het vrij hooge peil zou bederven, hetgeen eenigszins begrijpelijk was, aangezien de Franschen den watertoevoer konden beletten en de droge zomer in deze niet medewerkte, bestond er nog een andere oorzaak, waarom genoemd

verdedigingsmiddel niet door den verdediger is toegepast. Althans zou men volgens eene — door den Heer BOSSCHA medegedeelde — beschouwing van den Kapitein Baron VAN VERSCHUER, van een man dus, die buiten de quaestie staande, een bevoegd en onpartijdig beoordeelaar mag worden genoemd, de waterspeling nadeelig voor de verdediging van het ravelijn Dedem hebben geacht, omdat de gemeenschap tusschen dit werk en den hoofdwal daardoor belemmerd zoude zijn geworden. In aanmerking nemende, dat men algemeen dacht, dat dit ravelijn eerst moest genomen zijn, voordat de vijand een aanval op den hoofdwal kon wagen, is het begrijpelijk, dat men de verdediging van dit voorwerk tot op het laatste oogenblik mogelijk wilde maken. Hierbij komt natuurlijk de vraag op, of COEHOORN, die toch ook op waterspeling rekende, aan deze eventualiteit niet heeft gedacht; i. a. w. of door hem er niet voor gezorgd was de gemeenschap te behouden ook na het onderwater-zetten, bijv. door een gedekten gang? Op het plan der vesting van den Ingenieur HATTINGA hebben wij iets dergelijks niet kunnen vinden. Maar hoe dit ook zij, vermoedelijk zal ook door hem niet aannemelijk zijn geacht, dat de vesting nog vóór de inname van het ravelijn zou worden overrompeld.

Wij zouden te uitgebreid worden, indien wij den 16den September geheel wilden behandelen. De Heer BOSSCHA geeft eene beschrijving op de bladz. 646—651, welke duidelijk en beknopt doet zien hoe te werk is gegaan en waaruit blijkt, dat men in den nacht van 15 op 16 September in de vesting al zeer weinig waakzaam is geweest. De Prins VAN HESSEN heeft zich dien dag ontegenzeggelijk flink gehouden (1). Aanvankelijk werd weinig of geen weerstand geboden, zoodat de bestorming volgens het door ons medegedeelde plan heeft plaats gehad. Zeer terecht releveert de Heer VAN SIJPESTEIJN de moedige verdediging van het geretrancheerde kamp door den Kolonel CASIMIR GRAAF VAN RECHTEREN. Dat de daar overgebleven 70 man van de 250 man sterke bezetting gevangen genomen (2) en niet afgemaakt zijn, schijnt de verbolgenheid (3) van den Generaal VON LÖWENTHAL te hebben opgewekt. Toch vindt de Schrijver van het Fransche Journaal in dit sparen van menschenlevens aanleiding den belegeraars grooten lof over hunne humaniteit toe te zwaaien. »Jamais peut-être place prise d'assaut n'a été traité dans la fureur même du combat avec tant d'humanité quant à la vie des vaincus et c'est tout ce que l'on peut raisonablement prétendre de sauver en pareil cas" (4) (1) De feiten weerspreken dit niet alleen, maar de Generaal VON LÖWENTHAL zelf erkent in eenen brief dd. 17 September 1747 aan den Maarschalk VAN SAKSEN, dat er geplunderd is en hij dit niet heeft kunnen beletten. »Ik had die elendige stad voor plundering willen beschutten, doch

(1) Missive van W. VAN HAREN aan haar Ho. Mo., dd. 16 September 1747.

(2) Journaal 185. »Il (le Comte DE RECHTEREN) fut forcé de subir la loi du vainqueur et se rendit à discrétion avec son état-major, les officiers et ce que la violence du siège lui avait laissé de soldats.»

(3) BOSSCHA, deel II, bladz. 650.

(4) Journaal van EGGERS, bladz. 186.

't is geen mensch mogelijk geweest zulks te doen. 300 volontairen van onze Armée, *die als uit de Wolken by my gekomen zyn*, hebben een zo quaad voorbeeld gegeven, dat men niet heeft kunnen verhoeden, dat alle d'Equipages van de Generaals en Officieren, de voorraad en 't gunt d'Ingezetenen daar-gelaten hadden geheel geplundert wierden. Dit heeft d'Armée ongemeen verrykt. De Krygs-kas en Gelden der Regimenten, eenige dagen te voren gearriveert, gevoegt by 't Silverwerk en Geld-kisjes der Generaals en Princen, hebben een groot gedeelte van den Buit uitgemaakt" (1). Het is niet onbelangrijk deze mededeelingen met de declaratie van Koning LODEWIJK, dd. 13 April 1747 te vergelijken. Bovendien straalt er eene eigenaardige opvatting van het mijn en dijn in door, in een tijd nog geen volle anderhalve eeuw van den onze verwijderd. Ook de Luit.-Kolonel EGGERS beweert, gelijk wij zoo even zagen, dat de overwonnene redelijkerwijze slechts aanspraak op zijn leven kan maken »en pareil cas". Toch is o. a. een adjudant van den Generaal VON CRONSTRÖM, de Kapitein SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG, die doodelijk gekwetst weerloos te bed lag, meedoogenloos vermoord, is brand gesticht uit baldadigheid, en menigeen mishandeld. De Heer BOSSCHA oordeelt o. i. billijker dan de Heer VAN SIJPESTEIJN, die alleen te kennen geeft dat de Franschen »zich weerden als losgelaten duivels" en »zelfs de gekwetsten zonder genade werden afgemaakt" (bladz. 135), terwijl eerstgenoemde niet alleen vraagt of »de Nederlandsche soldaat het beter zou gemaakt hebben", maar ook zoo eerlijk is met »neen" te antwoorden. Men had in die dagen andere beginselen omtrent humaniteit dan tegenwoordig. Waarschijnlijk zou Bergen-op-Zoom er nog erger aan toe zijn geweest, zonder de bekende verklaring van Koning LODEWIJK, dat hij de veroverde steden der Republiek slechts in pand wilde houden, en verdient op dien grond VON LÖWENTHAL's bewering, dat hij de stad voor plundering heeft willen bewaren, geloofd te worden. Toch heeft hij dienaangaande niets in zijne disposities voor den aanval opgenomen, waarschijnlijk omdat dit nadeelig zou hebben gewerkt op het élan der troepen. Toenmaals toch werd door menigen soldaat het plunderen nog als een soort van recht beschouwd.

Wij kunnen niet nalaten met een enkel woord het lot te herdenken, dat aan het regiment Deutz is te beurt gevallen en dat met recht tragisch mag worden genoemd. Zooals ons bekend is, zou dit korps den 16den September 's morgens voor goed de vesting verlaten. Het was zoo gedecimeerd, dat het weinig dienst meer kon doen en stond reeds aangetreden om naar Breda te vertrekken, toen de stad overrompeld werd.

De vijand was tot in het midden daarvan doorgedrongen en had het huis van den Generaal VON CRONSTRÖM reeds bereikt, voordat men aldaar die overrompeling was gewaar geworden: »toen het Regiment van Deutz of het overschot daarvan juist gereed staande om uit te marscheeren, was toegeschooten, het bovengemelde huys had ontzet, en de Franschen met de held-

(1) *Europeesche Mercurius*, September 1747, bladz. 152.

häftigste bravoure had teruggedreeven, dog by die actie by na ten eenemalen is neergeschoten, hetwelk ten uitterste te beklagen is dewyle het selve een van de beste ja uitgelezenste Regimenten van den Staat was" (1).

Zulke daden, zulk een lot mogen niet worden vergeten.

Groot was de verslagenheid, in Nederland teweegebracht door het verlies dezer onneembaar geachte veste. Niemand was er op verdacht. Het ligt dus voor de hand, dat groote ontevredenheid heerschte over het gedrag van hem, die door den Prins met de verantwoordelijkheid was belast. Het ging ook hier, zooals het meestal gaat in de wereld: de uitkomst is de eerste maatstaf, waarnaar geoordeeld wordt; is deze niet naar wensch, dan staan de beste stuurlieden gemeenlijk aan den wal.

Het beleg en de overrompeling van Bergen-op-Zoom is een les geweest voor den tijdgenoot niet alleen, maar ook voor ons, Nederlanders der 19de eeuw is die gebeurtenis een ernstige waarschuwing. Wij kunnen in die zoo noodlottig geëindigde negen weken een profetie aanschouwen onzer eigen toekomst.

Uit het gebeurde toch blijkt, dat hoe volmaakt vestingwerken en forten ook zijn — aangenomen wij, evenals Bergen-op-Zoom in die dagen, op eene dergelijke volmaaktheid mogen bogen — hun waarde tot nihil zal worden gereduceerd, als de levende strijdkrachten te wenschen overlaten en deze, wat aantal en gehalte aangaat, niet beantwoorden aan de uit zooveel bekende factoren af te leiden eischen.

Wallen, pantseringen en vuurmonden zijn niet dan waardelooze hulpmiddelen, als zij niet als het ware beziel worden door degelijke aanvoerders van geoefende en gedisciplineerde soldaten. Dat leert het gezond verstand, dat leert de geschiedenis en degeen, die deze les verwaarloost, omdat hij er de voorkeur aan geeft spijkers op laag water te zoeken, handelt ongeveer als de man, die genoodzaakt is zijne woning ter verdediging in te richten en, in plaats van dat naar beste weten te doen, zich inlaat met het gekibbel zijner zonen over de vraag, wie van hen wel de sterkste is.

Dat Bergen-op-Zoom overrompeld werd, mag een schande worden genoemd. En ofschoon de oppervlakkige beschouwer dit in de eerste plaats aan den grijsaard zal wijten, die tegen zijn zin, onbruikbaar als hij was, met de verdediging werd belast, toch moet de grondoorzaak gezocht worden, niet in de eerste plaats bij den stadhouder, die een ongeschikt generaal tot het aanvaarden van het opperbevelhebberschap dwong, maar in de verwaarloozing der levende strijdkrachten, voor welke nooit geld te vinden was, en in het nepotisme, dien zooveel onheil barenden kanker, welke in die dagen vooral zooveel kwaad deed, omdat de groote macht der provinciale en gemeentebesturen, aan de ontwikkeling daarvan bijzonder dienstbaar was.

En ofschoon thans de levende strijdkrachten wel niet zoo in verval zijn als in het laatst van de eerste helft der 18de eeuw, en wij aan het beleid en de dapperheid onzer officieren zeer zeker geen oogenblik twijfelen, neemt

(1) Missive VAN HAREN aan hare Ho. Mo., 16 September 1747.

dit niet weg, dat onze armee niet beantwoordt aan de eischen van den tijd en bovendien, wat sterkte aangaat, in geen verhouding staat tot de uitgebreidheid en het getal onzer permanente werken, welke dank zij vele kosten thans zoo groot is. Moge het nooit blijken, dat die gelden evenals bij Bergen-op-Zoom verspild zijn, want dan zou ieder, die zijn vaderland lief heeft, niet alleen dat verlies betreuren, maar ook een vloek mogen slingeren naar het hoofd van hen, die door onvoldoende strijdkrachten in het veld te zenden, de schuld dragen van het noodeloos vergoten bloed.

Toen de vrede van Aken den 18den October 1748 was gesloten, begreep WILLEM IV, dat het tijd werd de publieke opinie tevreden te stellen. Dat kon natuurlijk alleen geschieden door een zondebok aan die hydra ten offer te brengen. Wie dat zou zijn, was niet twijfelachtig. De oude generaal hield evenwel de eer aan zich: hij verzocht zich te mogen verantwoorden.

En ofschoon het aan den krijgsraad bekend moest zijn, dat de beschuldigde nog vóór zijn benoeming aan den stadhouder had geschreven, hij zijn geheugen had verloren en elk inspannend werk voor hem tot de onmogelikheden behoorde, werden hem toch 110 vraagpunten ter beantwoording voorgehouden, heeft men hem toch bij brief van 30 December 1748 — dus midden in den winter — opgeroepen in den Haag te verschijnen tot het geven van »Elucidatie en Explicatie,» hetgeen in negen zittingen (22—27 Januari, 3—6 Februari d. a. v.) plaats had.

Het moet een pijnlijken indruk hebben gemaakt, toen de ruim 88-jarige grijsaard op den eerstgenoemden datum voor den voltalligen krijgsraad verscheen. En ofschoon die beantwoording nu wel niet in staat stelt een volledig beeld te vormen van den gang der verdediging, hier en daar zelfs de antwoorden weinig bevredigend zijn, verdient het, in aanmerking genomen, dat zij mondeling zijn gedaan, alle waardeering dat de oude man ondanks zijn gebreken nog zooveel heeft kunnen te kennen geven. Hij verontschuldigt zich ten slotte, dat zijn »doofheit, gebrek aan memorie en benauwde borst hem buiten staat maeken om in een dusdanig mondeling verhoor de zaken voor te brengen, soos als die in derzelve omstandigheden zich hebben toege dragen en dat hy derhalven verzoekt, dat het gebrekkige van zyne antwoorden in geen consequentie getrokken worde en daer op geen reguardgenomen tot zyn nadeel, maer dat hem vrijgelaten worde zyn gegeve antwoorden, nadat hy zyne gedagten nader zal hebben gerecolleert te mogen amplieren en nader expliceeren, zodanig als hy zich de zaken na waerheit zal kunnen te binnen brengen,» aan welk verzoek natuurlijk is gevolg gegeven.

Daar het proces verder buiten ons bestek valt, deelen wij alleen nog mee, dat in deze treurige zaak geen beslissing is genomen. Waarschijnlijk heeft men den hoog bejaarden man met opzet ongemoeid gelaten. Dit was in de gegeven omstandigheden het verstandigste, dat men doen kon.

Eene op onvermogen gebaseerde vrijspraak toch, zou gelijk hebben gestaan met eene afkeuring van de door den stadhouder geprovoceerde benoeming.

Wij hebben reeds met een enkel woord opgemerkt, dat uit de door ons behandelde gebeurtenissen veel leerrijks valt te putten; de toestanden toch van toen en heden zijn min of meer analoog, onze vergelijking lag dus voor de hand. Goede werken, weinig soldaten en zuinigheid, die de wijsheid bedriegt.

Maar ook in krijgskundig opzicht valt voor ons, al zijn onze middelen anders en beter, uit dit beleg te leeren. De verhouding tusschen geschut-uitwerking en verdedigingsmiddelen zal niet veel verschillen hebben met diegene, welke thans bestaat en moge al uit de verhoogde kracht der eerste een ander stelsel van bevestiging voortvloeien, de grondbeginselen, volgens welke door den Generaal VON LÖWENTHAL werd te werk gegaan, zijn ook thans nog geldig. Er zijn fouten begaan, vooral bij de belegerden, zoowel in de vesting als daarbuiten, zoowel ten aanzien van tucht, waakzaamheid en organisatie, als met het oog op de noodige activiteit. Hiervan de oorzaken op te sporen en hierbij niet te vergeten, dat Prins WILLEM IV had te kampen met de nadeelen, aan eene legermacht van geallieerden verbonden, terwijl de Generaal VON LÖWENTHAL slechts had rekening te houden met den maarschalk en deze met zijnen soeverein, kan niet anders dan ten goede komen aan de geschiedenis, voor wier rechtbank de daden zullen worden beoordeeld van hen, die invloed hebben gehad op de kracht, macht en ontwikkeling van hun land.

O. J. A. SCHWARZ,

1ste Luit. bij het Regt. Grenadiers en Jagers.

's-Gravenhage, April 1890.

HET ONTWERP-WETBOEK VAN MILITAIR STRAFRECHT,

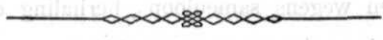
SAMENGESTELD

DOOR

Mr. H. VAN DER HOEVEN,

Hoogleeraar te Leiden.

(Vervolg van N°. 7, bladz. 418.)

Wellicht is het niet overbodig, alvorens een aanvang te maken met de behandeling van het strafstelsel van het O. W. v. M. S., het een en ander omtrent het strafstelsel van het W. v. S. en het Crimineel Wetboek in herinnering te brengen.

Het W. v. S. verdeelt de straffen in *hoofd- en bijkomende straffen*.

De hoofdstraffen zijn :

- 1°. gevangenisstraf,
- 2°. hechtenis,
- 3°. geldboete;

de bijkomende :

- 1°. ontzetting van bepaalde rechten,
- 2°. plaatsing in eene rijkswerkinrichting,
- 3°. verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen,
- 4°. openbaarmaking van de rechterlijke uitspraak.

De hoofdstraffen kunnen afzonderlijk of vereenigd met eene bijkomende, bijkomende straffen alléén vereenigd met eene hoofdstraf worden opgelegd. Cumulatieve bedreiging van hoofdstraffen kent de wet niet, echter wel alternatieve; zoo worden vrijheids- en vermogenstraf in vele, gevangenisstraf en hechtenis in enkele gevallen afwisselend, ter keuze van den rechter, bedreigd.

De gevangenisstraf komt in het geheel niet voor in het Derde Boek (Overtredingen) (1). In het Tweede Boek (Misdrijven) is slechts dan hechtenis op een delict gesteld, wanneer het geldt culpose delicten (2), terwijl

(1) Zie N°. 5, bladz. 286.

(2) Aan noot (1) van N°. 5, bladz. 286, voegen wij toe : In het algemeen moet de straf slechts hem treffen, die de verboden handeling (misdrijf) *willen*

alternatieve bedreiging van gevangenisstraf en hechtenis alléén geschiedt, wanneer het misdrijf onder dergelijke bijomstandigheden gepleegd kan worden, dat er twijfel rijst betreffende de beantwoording der vraag of er dolus, dan wel culpa aanwezig is (1), doch allen het er over eens zullen zijn, dat het maatschappelijk belang eene ernstige bestraffing vordert. De hechtenis, de lichtste vrijheidsstraf, is mitsdien slechts op die feiten gesteld, voor welker strafbaarheid dolus geen vereischte is, d. w. z. op overtredingen en culpose misdrijven.

De gevangenisstraf is levenslang of tijdelijk; de tijdelijke duurt ten hoogste 15 jaar, welk maximum echter verhoogd kan worden tot 20 jaar, wegens samenloop, herhaling en het ambtelijk karakter van den schuldige. De levenslange vrijheidsberoving wordt immer alternatief bedreigd met eene *deelbare* straf, en wel met gevangenisstraf van ten hoogste 20 jaar. De duur der hechtenis is ten hoogste één jaar; het maximum kan met een derde verhoogd worden wegens samenloop, herhaling en ambtelijk karakter van den dader.

Tusschen de beide vrijheidstraffen bestaan de volgende voorname punten van verschil:

1°. Gevangenisstraf wordt ondergaan in strafgevangnissen, hechtenis in huizen van bewaring. De wet zal de bestemming der gestichten bepalen.

2°. Gevangenisstraf van vijf jaren of minder wordt geheel, gevangenisstraf van langeren duur gedurende de vijf eerste jaren in afzonderlijke opsluiting (d. w. z. afgezonderd van de medegevangenen) ondergaan, daarna in eene geclassificeerde gemeenschap.

De veroordeelde kan, wanneer hij drie vierden van zijn straftijd en tevens ten minste drie jaren in de gevangenis heeft doorgebracht, voorwaardelijk in

en wetens, d. w. z. met opzet (dolus), heeft teweeggebracht. Alleen bij uitzondering — eene uitzondering binnen enge grenzen te beperken — wordt eene daad als misdrijf aangemerkt, ook al heeft de dader haar niet gewild; er is dan schuld (culpa) aanwezig.

Het W. v. S. geeft evenmin als het O. W. v. M. S., eene omschrijving van de begrippen opzet en schuld, en huldigt het beginsel, dat de doleuse en culpose misdrijven geheel zelfstandig naast elkaar geplaatst behooren te worden; m. a. w. het strafartikel moet aangeven of er dolus, of wel bij uitzondering culpa aanwezig moet zijn. Het O. W. v. M. S. heeft dit beginsel overgenomen, behalve in de artt. 120, 121 en 148 (gedeeltelijk).

De inhoud der artt. 120 en 121 zal later (bladz. 478 van dit nummer) in het kort weergegeven worden.

Art. 148 luidt:

»De militair beneden den rang van officier, die eenig hem van rijkswege verstrekt goed, behoorende tot zijne militaire kleeding of uitrusting, zonder schriftelijke vergunning door of vanwege den bevoegden officier afgegeven (afgeeft?), verkoopt, ruilt, ten geschenke, in pand, gebruik of bewaring geeft, of die eenig hem van rijkswege verstrekt goed zoek maakt, wordt gestraft:

»1°. indien hij het feit pleegt, terwijl hij behoort tot eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht, met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren;

»2°. in andere gevallen met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden.

»Met gelijke straffen wordt gestraft de militair, die met zoodanig goed van een anderen militair beneden den rang van officier gelijke handelingen pleegt.»

Zie SMIDT, deel I, bladz. 66—83.

(1) Menigmaal zal het moeilijk wezen te beslissen, of men te doen heeft met *voorwaardelijk* opzet of *bevouste* schuld. (Mittelstufen zwischen Dolus und Culpa.)

vrijheid worden gesteld. Bij langdurige gevangenisstraf zien wij alzoo eenigermate het beginsel van het zoogenaamde progressieve stelsel, den overgang tot de vrije maatschappij geleidelijk te maken, in toepassing gebracht.

De hechtenis wordt in den regel in gemeenschap ondergaan; er heeft geene klassenverdeeling plaats.

3°. In de gevangenis wordt de veroordeelde verplicht tot het verrichten van bepaalden hem opgedragen arbeid, terwijl hij slechts een zeker gedeelte van het loon in handen krijgt.

De tot hechtenis veroordeelde houdt zich bezig met zoodanigen arbeid als hij verkiest, en heeft de vrije beschikking over de opbrengst daarvan.

Uit deze ruwe schets moge het wezen van de gevangenisstraf en de hechtenis voldoende blijken (1).

Omtrent de derde hoofdstraf, geldboete, merken wij op, dat zij bij niet-betaling, naar een zekeren maatstaf, vervangen wordt door hechtenis.

Bij de samenstelling van het W. v. S. heeft men gebroken met het wettelijk stelsel van verzachtende omstandigheden en in verband daarmede vindt men in de strafartikelen *alléén* maxima aangegeven, terwijl *steeds* als algemeene minima één dag gevangenisstraf of hechtenis en f 0,50 boete gelden.

De Code Pénal verdeelde de straffen in oteerende en niet oteerende straffen; eene straf is oteerend, wanneer daaraan van rechtswege en voortdurend de ontzegging van de uitoefening van hoogst belangrijke rechten en bevoegdheden wordt verbonden. Het W. v. S. gaat van het alleszins juiste beginsel uit, dat het misdrijf, en niet de straf, oteert; dientengevolge is de al of niet ontzetting van bepaalde rechten, de eerstgenoemde der bijkomende straffen, afhankelijk van het begane feit en niet van de straf, terwijl de ontzetting alleen dan voortdurend kan wezen, wanneer de hoofdstraf voor het leven (levenslange gevangenisstraf) is opgelegd. Eindelijk is de rechter *alléén* bevoegd, *nimmer* verplicht, de ontzetting uit te spreken in de bij de wet bepaalde gevallen.

Ook de andere bijkomende straffen zijn altijd facultatief, uitgezonderd in de artt. (2) 214, 223 en 234, waar zij imperatief gesteld zijn.

De artikelen 19 tot en met 52 van het Crimineel Wetboek (Tweede Titel, Van de straffen), zijn ingevolge art. 20 der wet van 14 November 1879 (*Staatsblad* N°. 191) (3) vervallen, en vervangen door de artt. 1—19 dier wet, welke weer gewijzigd zijn bij de Invoeringswet van 15 April 1886 (*Staatsblad* N°. 64) (4).

(1) Zie voor nadere bijzonderheden niet alleen het W. v. S., maar ook de Gestichtenwet van 3 Januari 1884, *Staatsblad* N°. 3, en de Beginselenwet van 14 April 1886, *Staatsblad* N°. 62.

(2) Het geldt de verbeurdverklaring van stoffen of werktuigen, bestemd tot het plegen van muntmisdrijf, tot het namaken of vervalschen van zegels, enz. enz.

(3) Zie N°. 4, bladz. 234.

(4) Zie N°. 4, bladz. 235 en 236.

De militaire straffen zijn

A. hoofdstraffen :

- 1°. de doodstraf,
- 2°. de militaire gevangenisstraf,
- 3°. de cassatie,
- 4°. de militaire detentie.

B. bijkomende straffen :

- 1°. de vervallen verklaring van den militairen stand of van de betrekking van militair geëmployeerde,
- 2°. de ontzegging voor een bepaalden tijd van het recht om bij de gewapende macht of als militair geëmployeerde te dienen,
- 3°. degradatie,
- 4°. de plaatsing in eene klasse van militairen, aan eene gestrengere krijgstuicht onderworpen.

De wet van 17 September 1870 (*Staatsblad* N°. 162) bepaalt, dat de doodstraf, welke met den kogel uitgevoerd wordt, is afgeschaft *in tijd van vrede en niet voor den vijand*. De afschaffing is alzoo afhankelijk gesteld van twee voorwaarden (1); uit de tweede, *niet voor den vijand*, volgt dat er ook in vrestijd, zonder dat er oorlog is in den volkenrechtelijken zin, een *vijand* kan bestaan, en dat de doodstraf mag uitgesproken worden »overal waar men staat tegenover een vijand, bijv. tegenover roovers, kapers» (2); ons inziens tevens in het geval van burgeroorlog (bijv. opstand der Belgen in 1830), doch daarentegen niet, waar men slechts te doen heeft met meer of minder ernstige onlusten of ongeregelheden (bijv. palingoproer te Amsterdam).

Reeds in ons eerste opstel (3) wezen wij er op, dat door de Invoeringswet het strafstelsel van het Crimineel Wetboek gewijzigd werd in den geest van dat van het W. v. S.; zoo zal de militaire gevangenisstraf op dezelfde wijze ondergaan worden als de gevangenisstraf en de militaire detentie als de hechtenis, terwijl in de artikelen weer alleen de maximum straf voorkomt, en de speciale minima afgeschaft zijn.

Bij veroordeeling tot gevangenis- of tot militaire gevangenisstraf van drie jaar of meer is de militaire rechter verplicht, onafhankelijk van het begane feit, de vervallenverklaring uit te spreken, en in zooverre heeft men in het militaire recht het stelsel van oonteerende straffen feitelijk nog niet geheel vaarwel gezegd.

Overigens hangt de bevoegdheid tot het uitspreken der bijkomende straffen in de eerste plaats samen met de soort van hoofdstraf, welke opgelegd is. Ook dit laatste vormt een punt van verschil met het W. v. S.; immers, daarin wordt die bevoegdheid alleen verleend ten aanzien van zekere bepaalde feiten en staat de facultatieve bijkomende straf, hetzij in het artikel zelf,

(1) Zie Sententie van het H. M. G. van 11 Maart 1875. (*Weekblad van het regt*, N°. 3902.)

(2) Memorie van Toelichting der wet van 17 September 1870 (*Staatsblad* N°. 162).

(3) Zie N°. 4, bladz. 236.

hetzij in een ander artikel en geldt dan ten opzichte van eene reeks andere artikelen of een ganschen titel.

Eindelijk, de doodstraf is niet, zooals de levenslange gevangenisstraf van het W. v. S., steeds alternatief, ter keuze van den rechter, bedreigd met eene *deelbare* straf, doch door het handhaven der artt. 53 en 54 Crimineel Wetboek, welke nog het stelsel van verzachtende omstandigheden huldigen, kan de militaire rechter afwijken van de *soort* van straf gesteld op eenig misdrijf van het Crimineel Wetboek (het gemeene recht laat dit nimmer toe), en mitsdien de doodstraf, evenals elke militaire hoofdstraf, door eene andere vervangen.

Het O. W. v. M. S. kent de volgende straffen (art. 6 O. W. v. M. S.):

a. hoofdstraffen:

1°. doodstraf (met den kogel),

2°. gevangenisstraf;

b. bijkomende straffen:

1°. ontslag uit den militairen dienst met of zonder onwaardigverklaring om bij de gewapende macht te dienen,

2°. verlaging,

3°. plaatsing in eene strafklasse.

Ons treft reeds onmiddellijk de eenvoudigheid van het stelsel, hetgeen zeker een groot voordeel is. Hoe minder straffen toch, hoe gemakkelijker hare onderlinge vergelijking; en zonder zoodanige vergelijking is geene toebedeeling van de straf in juiste verhouding tot de betrekkelijke zwaarte der misdrijven mogelijk (1).

Twee hoofdredenen hebben indertijd geleid tot het niet opnemen van de doodstraf in het stelsel van het W. v. S.; in de eerste plaats is zij *onherstelbaar*, hetgeen met het oog op de mogelijkheid van rechterlijke dwalingen een krachtig argument vormt tegen hare handhaving, en in de tweede plaats schijnt zij niet *noodzakelijk* als middel tot het bewaren der rechtsorde, althans in gewone omstandigheden, in onze maatschappij. Het meerendeel der voorstanders van de afschaffing der doodstraf verklaren echter, dat de Staat zonder twijfel *het recht* heeft haar toe te passen, en dat zij zelve zouden medewerken tot haar herstel, wanneer dit door het maatschappelijk belang gevegd mocht worden (2).

Algemeen geeft men toe dat de doodstraf, als zwaarste hoofdstraf, in het militair recht voor het geval van oorlog niet gemist kan worden; in verband met eene korte procedure zal dan haar *afschrikwekkend* karakter op den voorgrond moeten treden; bovendien stelt zij ons in staat om een hoogst gevaarlijk individu, een raddraaier of belhamel, absoluut onschadelijk te maken.

(1) SMIDT, deel I, bladz. 137.

(2) SMIDT, deel I, bladz. 166.

Gewis is het niet van belang ontbloot, na te gaan, wanneer volgens het Ontwerp de doodstraf kan uitgesproken worden, en wij beginnen daartoe met de vraag te beantwoorden: tegen welke misdrijven wordt zij bedreigd?

A. Tegen de misdrijven van het O. W. v. M. S., strafbaar gesteld in de artt. 64 (militair verraad), 65 (verspieding), 66 (het opzettelijk schenden van de belofte, in Nederlandsche krijgsgevangenschap gegeven, zich niet te zullen verwijderen, of van de aangenomen voorwaarde, waaronder de krijgsgevangene tijdelijk of voor goed is ontslagen, benevens de samenspanning tot het een en ander), 71, 72, 73, 74 tweede lid, 80, 81 tweede lid (deze artikelen handelen over de schending van gewichtige krijgspllichten, zonder oogmerk om den vijand hulp te verleenen of den Staat tegenover den vijand te benadeelen), 90 (1°, desertie naar den vijand; 2°, desertie in tijd van oorlog, van de veiligheidstroepen of uit een door den vijand aangevallen of met aanval bedreigde plaats of post; 3°, desertie met het oogmerk om in een door den schuldige aanstaand geachten oorlog van den Staat tegen eene andere mogendheid of macht bij deze in krijgsdienst te treden), art. 105 laatste lid (opzettelijke ongehoorzaamheid aan een bevel, indien zulks strekte om werkdadig op te treden tegen den vijand), 111 (1°, feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog), 116 tweede lid (de doodstraf kan toegepast worden op de belhamels onder de deelnemers aan een militair oproer in tijd van oorlog), 120 derde lid (ernstige plichtsverzaking door de schildwacht, indien hij zich bevond bij de veiligheidstroepen in tijd van oorlog of in een door den vijand aangevallen of met aanval bedreigde plaats of post), 121 (ernstige plichtsverzaking door den bevelhebber van eenige wacht, ronde of patrouille of van eenige met de uitoefening van den veiligheidsdienst in tijd van oorlog belaste troepenafdeeling), 135 (1°, mondelinge of schriftelijke opruiing in tijd van oorlog, indien zij betreft: den aanslag ondernomen met het oogmerk om den Koning, de regeerende Koningin of den Regent van het leven of de vrijheid te berooven of tot regeeren ongeschikt te maken, den aanslag ondernomen met het oogmerk om het rijk geheel of gedeeltelijk onder vreemde heerschappij te brengen, of om een deel daarvan af te scheiden; mondelinge of schriftelijke opruiing in tijd van oorlog betreffende militair verraad, desertie in een der in art. 90 omschreven gevallen, ongehoorzaamheid omschreven in het laatste lid van art. 105, munterij of militair oproer), 136 (het verspreiden, ten toon stellen, aanslaan of in voorraad hebben, bij bekendheid met den inhoud, van geschriften strekkende om tot een der misdrijven opgenoemd onder 135, 1°, op te ruïen), 138 (het, met vereenigde krachten, plegen van geweld tegen een of meer personen, het opzettelijk en wederrechtelijk vernielen, beschadigen, onbruikbaar maken of wegmaken van eenig goed, dat geheel of ten deele aan een ander toebehoort, door militairen, behoorende tot eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht, wanneer zij bij het plegen van het feit misbruik maken of dreigen te maken van macht, gelegenheid of middel, hun als militair geschonken),

141 tweede lid (plundering door twee of meer vereenigde militairen, behorende tot eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht), 142 tweede lid (diefstal, gepaard met geweld, aan een in den krijg verwonde);

B. Tegen de misdrijven waarop bij het gemeene recht levenslange gevangenisstraf is gesteld (1), gepleegd in tijd van oorlog door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon, wanneer door het feit het belang van den Staat, de vloot of het leger of eenig deel daarvan, of van een Nederlandschen ambtenaar is of kon zijn geschaad (art. 31 O. W. v. M. S.).

Uit de zinsnede *door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon* van art. 31 O. W. v. M. S. en de uitdrukking *hij die*, voorkomende in eenige der artt. opgenoemd onder A (2), volgt dat door den militairen rechter, niet alleen militairen, doch ook burgerpersonen (3) tot de doodstraf veroordeeld kunnen worden.

Wij wijzen er op dat art. 31 O. W. v. M. S. spreekt van *in tijd van oorlog*, welke uitdrukking, of eene engere (bijv. *bij een gevecht met den vijand*), wij terugvinden in de hierboven onder A opgesomde artikelen. Naar aanleiding hiervan stellen wij als tweede vraag: wanneer zijn tijden van oorlog aanwezig?

Aan het begrip »tijd van oorlog» wordt uitbreiding gegeven door art. 87 W. v. S. (4) en art. 57 O. W. v. M. S.

Art. 87 W. v. S.:

»Onder vijand worden begrepen opstandelingen (5).

»Onder oorlog wordt begrepen burgeroorlog.

»Onder tijd van oorlog wordt begrepen de tijd waarin oorlog dreigende is. Tijd van oorlog wordt mede geacht te bestaan, zoodra de militie te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, door den Koning buitengewoon is bijeengeroepen en zolang die buitengewoon onder de wapenen blijft.»

Art. 57 O. W. v. M. S.:

»Zoodra aan een gedeelte der Krijgsmacht is bekend geworden (6), dat het door het militair gezag is aangewezen ter deelneming aan eene militaire

(1) Artt. 92, 93, 97 (tweede lid), 102 (tweede lid), 108 (tweede lid), 115 (tweede lid), 157 (3°), 164 (tweede lid), 166 (3°), 168 (2°), 170 (3°), 172 (tweede lid), 174 (tweede lid), 288 en 289 van het W. v. S.

(2) Art. 50 O. W. v. M. S. zegt:

»Onder de uitdrukking »hij die ... ,» gebezigd in de omschrijving van een misdrijf, wordt verstaan ieder aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon.»

(3) Zie art. 3, 1°, 2° en 3° van het Ontwerp van wet voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter, N° 7, bladz. 409.

(4) Zie N° 5, bladz. 285

(5) Ontwerp van Wet »Bepalingen regelende het in werking treden van het Wetboek van Militair Strafrecht, enz.» art. 7:

»Aan het eerste lid van artikel 87 van het Wetboek van Strafrecht wordt toegevoegd:

»Onder vijand wordt mede begrepen de mogendheid of macht met welke een oorlog dreigende is.»
Deze toevoeging kan nimmer kwaad; doch is zij bepaaldelijk noodig? (Vergelijk bladz. 330 der Toelichting met bladz. 324 en 325 van »Het Wetboek van Strafrecht in doorlopende aantekeningen verklaard», door Mrs. B. J. POLENAAR en Th. HEEMSKERK, Advokaten te Amsterdam.)

(6) Ware het niet gewenscht in den aanhef van art. 57 O. W. v. M. S. tusschen *krijgsmacht* en *is de woorden in te lusschen op eene door den Koning te bepalen wijze?*

expeditie, ter bestrijding eener vijandelijke macht, ter handhaving der onzijdigheid van den Staat in geval van een in de nabijheid der grenzen gevoerd wordenden oorlog waarin Nederland niet betrokken is, of ter voldoening aan eene vordering van den Burgemeester krachtens artikel 184 der wet van 29 Juni 1851, *Staatsblad* N°. 85, regelende »de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der Gemeentebesturen,» gelden ten aanzien van dat gedeelte de bepalingen van dit Wetboek betreffende het geval van oorlog, en worden zij tegenover wie het geweld der wapenen wordt of kan worden aangewend, gelijk gesteld met den vijand'' (1).

In 35 artikelen (15 van het W. v. S. en 20 van het O. W. v. M. S.) wordt alzoo aan den militairen rechter de bevoegdheid verleend, om de doodstraf over de aan zijne rechtsmacht onderworpen personen uit te spreken. Bij een eersten aanblik, vooral wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat enkele artikelen meerdere van elkaar onafhankelijke misdrijven behelzen en men bedenkt, dat voor gewone tijden de doodstraf uit het Nederlandsche strafstelsel verdwenen is, moge dit cijfer vrij hoog schijnen; doch als men verneemt dat de doodstraf *immer* alternatief, ter keuze van den rechter, met levenslange en met tijdelijke gevangenisstraf van ten hoogste 20 jaar bedreigd wordt, dan krijgt de zaak een geheel ander aanzien (art. 9 O. W. v. M. S.).

Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS (*Tijdschrift voor Strafrecht*, Deel IV, Afl. 4) en D. S. (*Paleis van Justitie*, N°. 119, 1889) zijn van oordeel dat de doodstraf met te kwistige hand bedreigd is; ten opzichte van dit punt zou de ontwerper zich te ver verwijderd hebben van de beginselen van het W. v. S. De toepassing der doodstraf, aldus de Heeren DOMELA NIEUWENHUIS en D. S., mag alleen als noodrecht, als uiterste middel, gehandhaafd blijven.

Ook de ontwerper is een beslist tegenstander der doodstraf; doch hij is evenzeer overtuigd, dat die afschrikwekkende, absoluut afdoende straf in het militaire recht voor periodes van gevaar en beroering niet gemist kan worden. Met dit laatste kunnen de zoo even aangehaalde Schrijvers blijkbaar instemmen; maar zij wenschen enge beperking, beperking binnen de nauwste grenzen;

(1) Het artikel stelt vier gevallen:

a. Militaire expeditiën. De ontwerper heeft hierbij gedacht aan expeditiën der marine in onze overzeesche bezittingen, welke expeditiën dikwerf geen oorlogen zijn in den volkenrechtelijken zin van het woord.

b. Bestrijding eener vijandelijke macht. Bijv. roovers of kapers.

c. Handhaving der onzijdigheid. (België en Zwitserland in 1870.)

Wij geven in overweging de beperkende, hoewel vage, zinsnede *in de nabijheid der grenzen gevoerd wordenden* te doen vervallen.

Bij behoud der restrictie wordt dit gedeelte van het artikel bovendien vrij wel overbodig; immers, wanneer een krijg in de nabijheid onzer grenzen gevoerd wordt, zal zonder twijfel de militie te land, geheel of ten deele, buitengewoon door den Koning bijeengeroepen zijn en zullen mitsdien toch reeds de tijden van oorlog, bedoeld in art. 87 W. v. S., aanwezig zijn.

d. Oproerige bewegingen.

Art. 184 der wet van 29 Juni 1851, *Staatsblad* N°. 85, zegt:

»Ingeval van oproerige beweging, van zamenscholing of andere stoornis der openbare orde, is de burgemeester bevoegd, de hulp der schutterij en van het in de gemeente aanwezige of naastbij zijnde krijgsvolk te vorderen.

»Hij geeft hiervan terstond kennis aan Onzen Commissaris in de provincie.»

alleen handhaving der doodstraf, wanneer ontwijfelbaar een zeker misdrijf onder dergelijke omstandigheden kan begaan worden, dat alsdan het belang van het geheel gebiedend de opoffering van het individu zal vorderen.

Bij de vaststelling van het strafstelsel van het W. v. S. voelde men zeker geen drang om tot het herstel der doodstraf, met hare bekende bezwaren, te besluiten, aangezien de practijk al sedert jaren en jaren geleerd had, dat in rustige en kalme dagen, zonder behulp van dat uiterste middel, de rechtsorde in de Nederlandsche maatschappij bewaard kon worden (1). Doch welke is onze ondervinding betrekkelijk tijden van gevaar?

Allen zijn het vrij wel eens dat de doodstraf voor die periodes in het militair recht behouden moet blijven, maar, hoorden wij daar straks in het midden brengen, als een binnen de engste grenzen beperkt noodrecht. Wie zal ons echter dat gebied van het noodrecht nauwkeurig afbakenen? Heeft de ervaring der laatste zestig jaren ons iets noemenswaardigs kunnen leeren omtrent het beloop der gevraagde demarcatielyn? Met een dankbaar gemoed geven wij hierop een ontkennend antwoord, doch dan zij men voorzichtig en late zich niet verleiden om op grond van theoretische overwegingen, in casu de overigens zoo toegejuichte nauwe aansluiting aan het W. v. S., met te groote karigheid de doodstraf te stellen.

Mr. DOMELA NIEUWENHUIS richt in de eerste plaats zijn aanval op het groot aantal gevallen, waarin volgens het O. W. v. M. S. de zwaarste straf uitgesproken kan worden. Wij weifelen niet op stellige wijze te verklaren, dat wij het ten zeerst betreuren zouden, wanneer het ontwerp ten opzichte hiervan eene eenigszins *belangrijke* inkrimping moest ondergaan. Eene vergelijking met de Zweedsche (1881), Deensche (1881), Duitsche (1872), Belgische (1870), Fransche (1857) en Oostenrijksche (1855) Militaire Wetboeken (2), heeft ons de overtuiging geschonken dat de ontwerper met bezadigdheid (3) is te werk gegaan, doch dat hij tevens, hetgeen niet genoeg gewaardeerd kan worden, een open oog heeft gehad voor hetgeen, in dit opzicht, de veiligheid van den Staat, in gevaarvolle tijden eischt of althans kan eischen.

(1) In de Memorie van Beantwoording van het Voorloopige Verslag der commissie van rapporteurs voor het Ontwerp van Wet tot afschaffing der doodstraf vinden wij vermeld, dat in de tijdruimte 1851—1860 van de 79 doodvonnissen slechts 8 uitgevoerd zijn en in de tijdruimte 1861—1869 van de 78 geen enkel.

(2) Wij vermoeden dat men ons zal tegenwerpen, dat in de genoemde landen de doodstraf in het geheel niet afgeschaff is; doch daar waar men het er bij ons over eens is, dat men bij de samenstelling van een Militair Wetboek voor misdrijven, in tijden van oorlog gepleegd, over de aan haar klevende bezwaren moet heenstappen, haar niet missen kan, daar rijst de vraag of aan de vooropgestelde overweging, bij bijna volslagen gebrek aan ervaring, een grooten invloed mag toegekend worden? Bovendien zijn de meeste der aangehaalde wetgevingen bepaaldelijk vrijgeviger met de doodstraf dan het ontwerp. Voorts denke men aan art. 9 O. W. v. M. S. met zijne facultatieve strafbedreiging.

(3) Art. § 60 van het Deensche Militaire Strafwetboek:

»Wenn im Felde, in einer belagerten Festung, auf einer zu Kriegszeiten in See befindlichen Flotte oder auf einem solchen Geschwader Fahnenflucht, grober Ungehorsam, Plünderung, unerlaubter Verkehr mit dem Feinde oder andere grobe, für die Kriegsunternehmungen gefährliche strafbare Handlungen, welche nicht mit Todesstrafe, oder doch nicht unbedingt mit Todesstrafe, bedroht

Meer bepaaldelijk (1) bestrijdt Mr. DOMELA NIEUWENHUIS de artt. 66, 90, 81 en 120 O. W. v. M. S.; dat zijn dus artikelen, die bijzonder de aandacht getrokken hebben. Wat art. 66 (zie hierboven, bladz. 478) aangaat, zoo zouden wij gaarne zien, ondanks den inhoud van Toelichting en Verslag, dat alleen de doodstraf bedreigd werd voor het geval, dat schending van het gegeven woord gepaard gaat aan het *opnieuw, onverschillig onder welken vorm, deelnemen aan den krijg*. Mr. DOMELA NIEUWENHUIS (2), evenals een der Commissieleden, vindt zelfs voor de door ons bedoelde gevallen van woordbreuk de doodstraf te zwaar; die opvatting kunnen wij echter niet deelen.

De strafbepaling van art. 90, N°. 3, O. W. v. M. S. (zie hierboven, bladz. 478) komt ook de meerderheid der militaire commissie te zwaar voor (3).

Art. 81 (4), tweede lid, bedreigt de zwaarste straf, de doodstraf, ondanks hier slechts sprake is van *schuld* en niet van *opzet* (5), terwijl art. 120 (6), derde lid, geen onderscheid maakt of er *opzet* dan wel *schuld* aanwezig is (7).

sind, derart überhandnehmen, dass gefährliche Folgen für die Sicherheit des Heeres, der Festung, der Flotte oder des Geschwaders oder sonst für die Kriegsunternehmungen offenbar zu befürchten sind, falls diese strafbaren Handlungen nicht schnell unterdrückt werden, so kann, wenn die in diesem Gesetze angedrohten Strafen für unzureichend erachtet werden, für solche strafbare Handlungen Todesstrafe angedroht werden, und zwar seitens des Höchstkommmandierenden Generals oder des Festungskommandanten, sowie seitens der Generale, welche selbständig operierende Teile des Heeres befehligen, ebenso seitens des Höchstkommmandierenden der Flotte oder des Geschwaders. Eine derartige Androhung kann unter gleichen Umständen auch getroffen werden, um die Bewohner eines feindlichen Landes von Handlungen abzuhalten, welche die Kriegsmacht mit Gefahr bedrohen. Der Befehl ist, bevor er in Kraft tritt, auf angemessene Weise bekannt zu machen. Fordern die Umstände, dass der Befehl länger als einen Monat in Geltung bleibt, so ist er nach Ablauf dieses Zeitraums durch wiederholte Kundmachung zu erneuern. Über einen solchen Befehl muss möglichst bald an das zuständige Militärministerium berichtet werden."

Zie tevens *Militair Blad*, 1889, N°. 23.

(1) Op bladz. 307 van het *Tijdschrift voor Strafrecht*, deel IV, aflevering 4, wordt gezegd:

„Ik (DOMELA NIEUWENHUIS) noem *bijvoorbeeld* het geval bedoeld bij art. 66".

De cursiveering in de aangehaalde zinsnede is door ons aangebracht.

(2) De Schrijver zegt o. a.:

„Onze gewone strafwetgever stelt de zelfbevrijding van een op openbaar gezag of krachtens rechterlijke uitspraak of beschikking van de vrijheid beroofde niet eens strafbaar en nu zal de militaire strafwetgever deze zeer natuurlijke handeling met den dood kunnen straffen?"

Is woordbreuk, schending van vertrouwen voor den officier eene zeer natuurlijke handeling?

Dat de *vaderlandsliefde* hem wellicht daartoe gedreven heeft, moge als verzachtende omstandigheid kunnen gelden, doch maakt de handeling niet *zeer natuurlijk*. Bovendien vergete men niet dat de officier nimmer verplicht wordt zijn woord te verpanden; ja, goed begrepen vaderlandsliefde wil zelfs dat hij dit immer nalaat.

(3) Zie onze beschouwing betrekkelijk art. 58 O. W. v. M. S., bladz. 486.

(4) Art. 81 O. W. v. M. S. zegt:

„De militair aan wiens schuld te wijten is, dat in tijd van oorlog eenige versterkte of bezette plaats of post, of wel de vloot of het leger of eenig deel daarvan voor de krijgsmacht verloren gaat, dat eene militaire operatie mislukt, of dat een vaartuig der krijgsmacht onbruikbaar wordt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren.

„De schuldige kan met den dood gestraft worden, indien hij het misdrijf pleegt als bevelvoerend militair of als belast zijnde met het bestuur of toezicht over de benodigdheden ten dienste van de vloot of het leger."

(5) Zie hiervoren bladz. 474.

(6) „ „ „ 478.

(7) „ „ „ 473, noot (2).

Zeer juist merkt de ontwerper, naar aanleiding van art. 81 O. W. v. M. S., op: »dat, gelijk de ondervinding leerde, het verlies van schepen en vestingen in tijd van oorlog veel meer aan schuld dan aan opzet is te wijten, en dat onachtzaamheid en onnadenkendheid onder die omstandigheden de grofste fouten zijn, waaraan een bevelvoerder zich kan schuldig maken.»

Er bestaat evenwel geen bezwaar om, hetgeen door Mr. DOMELA NIEUWENHUIS bepaald noodzakelijk wordt geacht, den aanhef te doen luiden: »De militair aan wiens *grove* schuld (1) te wijten is.»

Wij zeiden zoo even dat in art. 120 O. W. v. M. S. geen onderscheid wordt gemaakt tusschen de beide vormen van schuldplichtigheid, opzet en schuld. In § 3 der Toelichting wordt betoogd, dat hierin geene afwijking gelegen is van het W. v. S.; echter, zoowel in het *Tijdschrift voor Strafrecht* (1890; bladz. 315—322) als in het *Paleis van Justitie* (1889, No. 117) worden de gronden, waarop dit betoog berust, bestreden. Als leek op strafrechtelijk gebied kunnen wij niet in eene beoordeeling treden van de wederzijdsche argumenten, doch stellen ons op een practisch militair standpunt en geven in overweging of den militairen rechter niet de bevoegdheid moet worden toegekend om zoo noodig de schildwacht, zelfs dan wanneer hij slechts *schuld* heeft gehad, met den dood te straffen, wanneer hij voor den vijand zijne verplichtingen niet nakomt.

Zeker is het hard, en de militaire rechter zal er slechts noode toe besluiten, den braven soldaat, die immer trouw zijne plicht betrachtte, tot den dood te veroordeelen, omdat hij, na vele vermoeyenissen, in de stille duisternis door den slaap overmand is. Slaapt echter de schildwacht op zijn post, dan kan door eene afdeling der tegenpartij de veldwacht overvallen, het voorpostendetachment, het gros, wellicht de geheel rustende troepenmacht gealarmeerd worden, en die troepenmacht heeft voor alles rust noodig, want weldra zal zij andermaal met uiterste krachtsinspanning de hoogste en dierbaarste rechten van het vaderland moeten verdedigen. Ja, wij gaan verder, de overrompeling van eene vesting, de vernietiging van een leger kunnen het gevolg zijn van gebrek aan waakzaamheid van één schildwacht. En wanneer in dagen van uitputting en afmatting, herhaalde malen, hetgeen zeer goed denkbaar is, schildwachten tegenover den vijand op hun post slapende zijn bevonden, vergt dan niet het behoud van het leger, onverschillig of er opzet dan wel schuld aanwezig zij, eene exemplaire repressieve bestraffing? Eene wijze voorzichtigheid gebiedt om bij de samenstelling van het W. v. M. S. voor dergelijke feiten de oorlogseischen te doen prevaleeren boven eene geheel consequent doorgevoerde aansluiting aan het W. v. S.

In de tweede plaats is Mr. DOMELA NIEUWENHUIS weinig ingenomen met art. 31 O. W. v. M. S. (2), waardoor niet minder dan 15 misdrijven van het W. v. S. eenvoudig en bloc aan eene strafverhooging worden onderworpen.

(1) Deze uitdrukking wordt ook gebezigd in art. 356 W. v. S.

(2) Zie hierboven bladz. 479.

Wij volstaan met er op te wijzen, dat het hier misdrijven geldt, waardoor het organisme van den staat aangerand wordt of die gericht zijn tegen 's menschen leven en dat door het feit het belang van den staat, de vloot of het leger of eenig gedeelte daarvan, of van een Nederlandschen ambtenaar moet of kon zijn geschaad.

D. S. treedt niet in eenige beoordeeling van de speciale gevallen, waarin de doodstraf bedreigd is, doch betwijfelt of de uitbreiding, die art. 57 O. W. v. M. S. aan 87 W. v. S. (1) geeft, gerechtvaardigd is; daarbij heeft hij dan op het oog de zinsnede »of ter voldoening aan eene vordering van den Burgemeester krachtens artikel 184 der wet van 29 Juni 1851, *Staatsblad* N°. 85, regelende »de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der Gemeentebesturen,» waaruit volgt dat de doodstraf opgelegd kan worden, wanneer de militaire macht verplicht wordt, om woelingen van meer of minder ernstigen aard te onderdrukken; men moet hierbij evenwel niet denken aan een bepaalden burgeroorlog (art. 87 W. v. S.), maar aan onlusten, zooals die eenige jaren geleden in Amsterdam hebben plaats gehad (het zoogenaamde palingoproer).

Van militaire zijde zal de bedoelde uitbreiding geen tegenkanting onder vinden (2); daar waar de inwendige veiligheid van den Staat verstoord wordt, zoodat zelfs de eventueel versterkte politiemacht niet meer in staat is de rust te herstellen, personen en bezittingen tegen aanranding en vernietiging te beschermen, en mitsdien het leger, na opvordering door het daartoe bevoegde gezag, geroepen wordt gewapenderhand op te treden, daar zal, wil de krijgsmacht in zulke gevaarvolle momenten steeds hare zware taak kunnen volbrengen, de tucht met stalen vuist gehandhaafd moeten worden. Misdrijven als

(1) Zie hiervoren bladz. 479.

(2) Velen zou het gewis welkom zijn, wanneer aan eene bepaalde militaire overheid de macht verstrekt werd, zoo noodig, de zwaardere strafbepalingen, vastgesteld voor oorlogstijd, op de troepen toepasselijk te verklaren, wanneer een zuiver militair oproer uitgebroken is; wij vinden een dergelijk voorschrift, dat bovendien geheel passen zou in het stelsel van den ontwerper, eene gebiedende noodzakelijkheid.

§ 9 van het Duitsche Militaire Strafwetboek luidt:

»Die in diesem Gesetze für strafbare Handlungen im Felde gegebenen Vorschriften (Kriegsgesetze) gelten:

»1°. für die Dauer des mobilen Zustandes des Heeres, der Marine oder einzelner Theile derselben;
»2°. für die Dauer des nach Vorschrift der Gesetze erklärten Kriegszustandes in den davon betroffenen Gebieten;

»3°. in Ansehung derjenigen Truppen, denen bei einem Aufruhr, einer Meuterei, oder einem kriegerischen Unternehmen der befehligende Offizier dienstlich bekannt gemacht hat, dass die Kriegsgesetze für sie in Kraft treten, für die Dauer dieser Zustände;

»4°. in Ansehung derjenigen Kriegsgefangenen, welchen der höchste an ihrem Aufenthaltsorte befehligende Offizier dienstlich bekannt gemacht hat, dass die Kriegsgesetze für sie in Kraft treten.»

H. RUDORFF (*Militär-Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Text-Ausgabe mit Anmerkungen*) teekent hierbij aan:

»Der Fall zu Nr. 3 hat nicht nur militärischen Aufruhr und Meuterei, sondern in Gemässheit des Ges. v. 4 Juni 1851 jede Gefährdung der öffentlichen Sicherheit im Auge. Die Form der dienstlichen Bekanntmachung an die Truppen, dass die Kriegsgesetze in Kraft treten, hängt von dem Ermessen des zuständigen Befehlhabers ab.»

opzettelijke ongehoorzaamheid, feitelijke insubordinatie, opruiing, zullen een zeer verderfelijken, dikwerf aanstekelijken invloed uitoefenen op den geest, die den troep bezielt, en den militairen rechter mag de bevoegdheid niet onthouden worden om als uiterste middel voor dergelijke feiten de doodstraf op te leggen.

Bovendien, waar loopt de grens tusschen burgeroorlog en ernstige onlusten? Wanneer het oproer op energieke wijze gedempt wordt, hetgeen alleen mogelijk is als de discipline, de eenheid, desnoods door onverbiddelijke gestrengheid bewaard blijft, zal menigmaal groot onheil afgewend, de burgeroorlog voorkomen worden.

Het is de vraag, aldus D. S., of de executie niet tot scherperen tegenstand zal prikkelen. Deze overweging moge voor sommigen eene reden vormen, om de doodstraf, aangezien zij haar blijkbaar geen afschrikwekkend karakter toekennen, geheel en al in het militaire recht te schrappen, maar niet om haar alléén voor het geval van onlusten te verwerpen. Ook buiten het militaire leven, zoo vervolgt D. S., laat zich een toestand denken, waarin het voor den staat geldt »er op of er onder'', en op grond hiervan zou men evenzeer de doodstraf voor het gemeene recht kunnen verdedigen. Wij willen ons bij deze uitspraak neerleggen, doch dergelijke toestanden zullen zich althans in het militaire leven lichter en veelvuldiger voordoen dan in het gewone; daarbij komt dat elke strooming, hetzij in goede, hetzij in verkeerde richting, in een leger, door de onderlinge nauwe aanraking der individus, zich veel krachtiger doet gevoelen dan in de burgermaatschappij; evenzeer als eene geringe aanleiding soms voldoende is om de geheele armee met heiligen geestdrijf te vervullen, zoo zal omgekeerd het smeulend kwaad, zoo even nog ternauwernood waargenomen, menigmaal plotseling dreigende afmetingen aannemen. Wee dan den zachten heelmeesters!

Niemand zal het onwaarschijnlijk vinden, dat er vroeg of laat eene botsing plaats grijpt tusschen rustverstoorders, bijv. werkstakers, en onze soldaten. En die soldaten behooren bijna allen tot den lageren stand; niet zelden zullen zich te midden der rustverstoorders personen bevinden, met wie zij door banden van bloedverwantschap of vriendschap verbonden zijn; in de gelederen bevinden zich gewis enkelen, die reeds vóór hunne inlijving de kiemen bij zich droegen der giftige plant, die zoo snel wortel schiet en voortwoekert, welke men sociaal-democratie en anarchie noemt. Dit alles bedenkende, schijnt het niet onmogelijk, dat feitelijk verzet gepleegd wordt op het oogenblik, dat de kleine militaire macht met de wapens in de hand een paar duizend oproerlingen het »tot hertoe en niet verder'' moet toeroepen; en wanneer dat slechte voorbeeld navolging dreigt te vinden, geen misdrijf toch plant zich in een leger zoo snel voort als insubordinatie, dan zal eene exemplaire repressieve bestraffing, na korte procedure, moeten volgen. Zwakheid zou den ondergang van een bloeiende streek, onherstelbare rampen na zich kunnen sleepen.

Men vreeze niet dat de militaire rechter, handelende onder de pressie der publieke opinie of onder den indruk van het oogenblik, lichtvaardig of op te losse gronden de doodstraf zal uitspreken, daar, waar hij weet, dat die straf voor gewone tijden om gewichtige redenen afgeschafte is en hem alleen bij uitzondering toegestaan is om haar in buitengewone omstandigheden toe te passen. Het feit dat de wet *gelijkelijk* (1), zonder bepaalde voorwaarden te stellen, de doodstraf steeds alternatief, ter keuze van den rechter, bedreigt met levenslange gevangenisstraf of met gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaar, m. a. w. dat de doodstraf, maar evenzeer één dag gevangenisstraf kan uitgesproken worden, zal toch wel de overtuiging vestigen dat de zwaarste straf alleen in aanmerking *mag* en *kan* komen, wanneer het begane misdrijf een hoogst gevaarlijk karakter draagt.

Bij de bespreking van dit Onderwerp trekt nog art. 58 O. W. v. M. S. onze bijzondere aandacht. Het artikel houdt in, dat waar gesproken wordt van een misdrijf, gepleegd in tijd van oorlog, daaronder mede begrepen wordt het geval, dat de schuldige het misdrijf pleegt met het oog op een door hem aanstaand geachten oorlog tegen Nederland (2). De zwaardere en strengere voorschriften, in het leven geroepen voor tijden van oorlog, zullen dus op den schuldige toepasselijk zijn, onverschillig of zijne inzichten meer of minder juist zijn en of de oorlog al dan niet later uitbreekt. Dat de schuldige een oorlog aanstaand acht, zal de rechter moeten bewijzen; dat bewijs zal, bij volkomen toerekeningsvatbaarheid van den dader, bijna niet denkbaar zijn, tenzij werkelijk een onheilspellend wolkje zich aan den staatkundigen gezichteinder vertoont; hetgeen echter niet wegneemt, dat wij hier toch te doen hebben met eene periode, voorafgaande aan die, waarin oorlog dreigende is of de militie te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, door den Koning buitengewoon is bijeengeroepen (art. 87 W. v. S.). De noodzakelijk-

(1) D. S. zegt: »de doodstraf regel, de gevangenisstraf te motiveeren uitzondering»; de ontwerper daarentegen: »Overdreven zachtzinnigheid in de wetgeving is eene fout, welke gevolgen vaak onvermijdbaar en onherstelbaar zullen zijn; in te groote gestrengheid der wet ten aanzien van het hier besproken punt is daarentegen geen gevaar gelegen *indien slechts de rechter zich in ieder speciaal geval behoorlijk rekenschap geeft van den bijzonderen grond waarom hij de toepassing der doodstraf noodzakelijk acht.*» (Wij cursiveeren.)

Uit het bovenstaande blijkt, dat wij de tegenover elkaar staande opvattingen van D. S. en den ontwerper niet deelen. Misschien ware het goed de redactie van art. 9 O. W. v. M. S. eenigszins te wijzigen en daarbij den tusschenzin »doch de rechter de oplegging van deze straf niet noodzakelijk acht» te schrappen, aangezien deze woorden wellicht tot de zoo even aangehaalde conclusie van D. S. geleid hebben.

Op bladz. 84 der Toelichting lezen wij:

»De hoofdstrekking van dit artikel (art. 9) is niet zoozeer, den rechter er aan te herinneren, dat hij speciaal de doodstraf niet dan in geval van noodzakelijkheid moet uitspreken. *Immers, het is eene algemeene verplichting des rechters, nooit eene zwaardere straf op te leggen, dan die welke in het gegeven geval noodig is.* Het eigenlijke doel van het artikel is vereenvoudiging van de redactie van alle artikelen uit het Tweede Boek, waarin de doodstraf is gesteld, enz.» (de cursiveering is door ons aangebracht). Volgt hieruit nu niet dat onze meening de juiste is en de door ons gewraakte woorden werkelijk uit art. 9 verwijderd moeten worden?

(2) De meerderheid der Commissie is van oordeel dat dit artikel behoort te vervallen, zelfs al werd de redactie in objectieven zin gewijzigd.

heid om evenzeer voor die vroegere periode (aan de eene zijde begrensd door tijden van den meest kalmen vrede en aan de andere zijde door die, bedoeld in art. 87 W. v. S.) den militairen rechter de bevoegdheid te verleenen om de doodstraf op te leggen, springt ons niet in het oog.

Een lid der commissie heeft de wenschelijkheid betoogd, om in het O. W. v. M. S. eene bepaling op te nemen, als die, welke wij vinden in de *Proeve van een Wetboek van Militair Strafrecht* (1883), door Mr. J. H. BEAUJON, Lid van het Hoog Militair Gerechtshof: »Wanneer door ontvluchting van den veroordeelde of om andere redenen, de doodstraf niet uitgevoerd kan worden, gaat zij van rechtswege over in gevangenisstraf van twintig jaar" (1).

De ontwerper heeft dit gevoelen bestreden, aangezien de straf moet worden opgelegd, zooals zij is voorgeschreven voor den tijd, waarin het misdrijf gepleegd is; mocht de uitvoering der doodstraf niet meer vereischt worden, zoo kan het recht van gratie tot correctief strekken.

Mr. DOMELA NIEUWENHUIS wil het voorkomen, dat het aangehaalde artikel der *Proeve enz.* de gedachte van het noodrecht duidelijk weergeeft; het behoud van het leger, van de stelling, van de onafhankelijkheid van het vaderland kan de *oogenblikkelijke* opoffering van het schuldige individu vorderen; is eenmaal het gevaar geweken, dan acht de Schrijver de kapitale straf niet meer noodzakelijk. Dit als streng beginsel aan te nemen bij de samenstelling van een W. v. M. S., zou ons eene handeling van zeer bedenkelijken aard toeschijnen, aangezien eenige misdrijven (bijv. het bij verraad overgeven eener vesting), *zoo goed als altijd*, eerst berecht zullen kunnen worden, nadat de vrede tot stand gekomen is, als wanneer de gebiedende noodzakelijkheid tot oogenblikkelijke opoffering van het individu zich niet meer doet gevoelen, en wel doordat de verdachte, na ze begaan te hebben, verplicht is zich in krijgsgevangenschap te begeven. Het bedreigen der doodstraf tegen die zoo zware delicten zou feitelijk een wassen neus worden en »desertie naar den vijand," een der meest verachtelijke militaire misdrijven, zou een vrij zeker middel vormen, om eventueel de zwaarste straf te ontloopen. En wat zou de eenvoudige soldaat wel denken, wanneer zijn kameraad gedurende den krijg gefusilleerd is, omdat hij slapende was bevonden op zijn post, terwijl de hoog geplaatste bevelhebber, aan wien een gewichtig commando toevertrouwd werd, *per se*, omdat het misdrijf eerst in een later tijdperk (het tijdsverschil zal soms zeer klein zijn) berecht *kan* worden, recht op het

(1) Zooals de bepaling geredigeerd is, schijnt zij ons geheel onaannemelijk. Is het totaal onverschillig of de ontvluchte gedurende den krijg of wanneer de vrede hersteld is, weer gevat wordt?

De uitdrukking »of om andere redenen" is te vaag. En zelfs al plaatst men zich op het standpunt van den Heer BEAUJON, dan is het ons nog niet duidelijk, waarom, nadat de onmiddellijke uitvoering der doodstraf onmogelijk is geworden, deze rechtens in twintig jaar gevangenisstraf veranderd zoude moeten worden. Acht men later, zoodra de uitvoering der doodstraf weer mogelijk wordt, haar, als afschrikwekkend voorbeeld, niet meer noodzakelijk, dan bestaat de mogelijkheid dat eene lichtere straf dan twintig jaar voldoende is, terwijl evenzeer de mogelijkheid bestaat dat de levenslange gevangenisstraf zou moeten opgelegd worden.

behoud van het leven heeft, ondanks hij, met verzaking van alle eer en plicht, eene gewichtige vesting, misschien het bolwerk des vaderlands, bij verraad overgegeven heeft? Zulke toestanden zouden bij den soldaat misnoegen, wrevel, wantrouwen doen ontstaan en dientengevolge de tucht ondermijnen.

Wij herhalen, zoowel Mr. DOMELA NIEUWENHUIS als D. S. wenschen de gevallen, waarin de doodstraf opgelegd kan worden, te beperken *binnen de engste grenzen van het noodrecht*; de ontwerper daarentegen zegt:

»men bedenke wel, dat niemand wordt geschaad (art. 9 O. W. v. M. S.), wanneer de doodstraf in het wetboek is gesteld op ettelijke misdrijven, ter zake waarvan zij in de practijk nooit zal behoeven te worden uitgesproken; maar dat daarentegen allergewichtigste belangen kunnen worden gekrenkt, wanneer de wet den rechter zou beletten, haar op te leggen in één geval, waarin hare uitvoering klaarblijkelijk de heilzaamste vruchten zou hebben gedragen.»

Men leeraart: de quaestie der doodstraf is eigenlijk geene quaestie van recht, maar blootelijk van opportuniteit; dit eenmaal waar zijnde, zoo is de militair gerechtigd een bepaald oordeel te hebben, betreffende de regeling van dit gewichtige onderwerp. Met vrijmoedigheid verklaren wij dan ook, dat wij, zoo wij eene keuze moesten doen tusschen de beide stelsels, beslist de voorkeur zouden geven aan dat van den ontwerper.

P. P. C. COLLETTE.

(Wordt vervolgd.)

100

HET REGLEMENT VAN DE VEREENIGING VAN OFFICIEREN TOT ONDERLINGE
ONDERSTEUNING IN GEVAL VAN OVERLIJDEN.

Wanneer wij een blik slaan in het Reglement van de Vereeniging van officieren tot onderlinge ondersteuning in geval van overlijden, dan schijnt het ons toe, dat de officier, lid der vereeniging, door het bijdragen van kleine sommetjes, wanneer een kameraad hem komt te ontvallen, aan zijne nabestaanden eene som gelds verzekert tot geheele of gedeeltelijke dekking der begrafeniskosten, ingeval ook hij eenmaal aan de zijnen ontruikt mocht worden.

Evenwel, schijn bedriegt wel eens, en met allen eerbied voor den oprichter der vereeniging en de samenstellers van het Reglement, kunnen wij niet nalaten te wijzen op het groote gebrek, waaraan o. i. de vereeniging mank gaat, en wel op het gebrek aan den *stelligen waarborg*, dat na overlijden de uitkeering zal kunnen plaats hebben.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat gedurende de laatste jaren het aantal leden steeds is toegenomen, doch wie geeft ons de zekerheid, dat ook niet eenmaal een termijn zal kunnen aanbreken, waarin het ledental even sterk, wellicht nog in meerdere mate, zal afnemen en daardoor de bijdragen voor de leden zoo hoog moeten worden, of de uitkeeringen zoo gering zullen zijn, dat men zal moeten overgaan tot ontbinding, bedoeld bij art. 19 van het Reglement?

Er moet bijv. maar een oogenblik aanbreken, dat de publieke opinie, om welke redenen dan ook, niet meer ten gunste der vereeniging is, en de sympathie, die zij thans zoo ruimschoots geniet, plaats moet maken voor eene soort van antipathie, dan reeds is zulks voldoende om na verloop van betrekkelijk weinige jaren alle levensvatbaarheid aan de vereeniging te ontnemen en haar te gronde te richten. Het zou ook kunnen gebeuren, dat bij eventueele mobilisatie en concentratie van ons leger tot handhaving onzer neutraliteit, eene epidemische ziekte vele leden ten grave sleepte; de vraag is, wat zal er dan van de vereeniging worden; zal zij dan kracht genoeg bezitten om weerstand te bieden aan de groote financieele offers, die dan van haar geëischt zullen worden?

Wij gelooven van niet. Zoolang onze vereeniging niet met meer innerlijke kracht is toegerust, zoolang zal zij o. i. ook niet beantwoorden aan den eisch, dien ieder lid billijkerwijze stellen mag.

Toch komt het ons niet moeilijk voor om dezen toestand ten gunste te wijzigen.

Gedurende de laatste jaren werden gemiddeld 10 uitkeeringen gedaan à f 550, kosteloos voor de leden, makende alzoo per jaar een bedrag van f 5500. Deed men evenwel geene kosteloze uitkeeringen, dan werd het batig saldo, behalve den interest, jaarlijks f 5500 grooter, makende na 14 à 15 jaren met inbegrip van samengestelden interest, een bedrag van f 100.000.

Heeft men eenmaal dit waarborgkapitaal als maximum aangenomen en verkregen, dan komt de rente weer ten goede aan de leden en zal ongetwijfeld de sympathie voor de vereeniging toenemen en van blijvenden aard zijn.

Eene tweede zaak is de navolgende :

Punt 2 van art. 3 van het Reglement, luidende :

Verliezen hun rechten als deelgenoot :

2°. *Officieren, die tijdelijk bij de legers in de buitenlandsche bezittingen of bij de marine worden gedetacheerd, en wel van het oogenblik van inscheeping tot dat zij zich na terugkomst schriftelijk als deelgenoot bij de directie aannelden, is o. i. ook niet geheel te billijken.*

Stel, een officier heeft negen à tien of meer of minder jaren gecontribueerd en wordt dan gedetacheerd bij het leger in Nederlandsch-Indië. Gedurende die detachering komt hij te overlijden. Zoo'n officier laat geene uitkeering na, zijne nabestaanden ontvangen niets van de vereeniging. Gaarne willen wij aannemen, dat het sterftecijfer in Indië grooter is, doch men stelle toch de gelegenheid open om desverkiezende lid te blijven, bijv. door verhooging van contributie gedurende den tijd der detachering.

Op grond van het vorenstaande komen ons de navolgende wijzigingen in het Reglement wenschelijk voor :

Art. 6. Er staat o. a.: *Deze uitkeering bestaat in het bedrag der contributiën van alle leden, verminderd met de administratiekosten.*

Deze uitkeering zal de som van vijfhonderd vijftig gulden niet te boven gaan. Hiervoor te lezen: Deze uitkeering zal bedragen de som van vijfhonderd vijftig gulden.

Art. 10. Er staat: *Er zal een kas gevormd worden uit de entrée-gelden en uit de schenkingen, mogelijke legaten, enz.*

Deze kas zal voorzien in de zoo spoedig mogelijke uitvoering van het bepaalde in art. 8.

De Directie zal, in overleg met de Commissie van toezicht, bepalen, welke som

steeds in kas moet zijn om in de eischen van art. 8 te voorzien. Van het meerdere kan de Directie uitkeeringen doen, zonder daarvoor contributiën van de leden in te vorderen.

Hiervoor te lezen: *Er zal een kas gevormd worden uit de entréegelden, de schenkingen, mogelijke legaten, batige saldo's bij 't einde van elk jaar, enz.*

Deze kas zal voorzien in de zoo spoedig mogelijke uitvoering van het bepaalde in art. 8, met dien verstande dat steeds eene waarde van honderd duizend gulden moet aanwezig zijn.

Art. 3, aan punt 2 (hiervoren genoemd) toe te voegen: *tenzij zij zich vóór hunne inscheping schriftelijk verbinden, het dubbele der contributie, voor hen vastgesteld, te willen bijdragen gedurende den termijn hunner detachering.*

In dezen vorm ongeveer werd door ons, onder dagteekening van 12 November 1889, eene memorie ingediend aan den Heer I. R. A. KUIJTENBROUWER, oud-kapitein der infanterie, president en penningmeester der Vereeniging, met een begeleidend schrijven, inhoudende het beleefd verzoek aan Z.Ed.Gestr. ons hieromtrent zijne zienswijze te willen kenbaar maken.

Na een voorafgegaan antwoord van den Heer K., behelzende onder meer de toezegging, dat de zaak door hem grondig zoude worden bekeken om daarna zijn advies uit te brengen, gewerd ons het navolgend schrijven, dat wij met toestemming van Z.Ed.Gestr. hieronder in zijn geheel doen volgen, met bijvoeging van onze zienswijze omtrent de verschillende punten, in dit schrijven vervat.

Zeist, 27 November 1889.

Wel.EdelGestrenge Heer!

Uw voorstel tot wijziging van het Reglement der Vereeniging van Officieren op hoogen prijs stellende, als getuigende van groote belangstelling in het voortbestaan daarvan, zoo is dat door mij met zorg overdacht en met de veeljarige ondervinding in deze zaak en de aanleidingen tot oprichting zoowel als aan de samenstelling van het reglement getoetst.

Een en ander doet mij tot het besluit komen, dat de donkere wolken, die door u in de toekomst worden gezien, wel mogelijk, doch niet waarschijnlijk zijn.

De oprichting der vereeniging berust op de zoo hechte kameraadschap, die in ons leger bestaat en wier uitwerking de schande heeft weggenomen dat, nu niet meer als voorheen, na het overlijden van sommige officieren publiek moest worden gebedeld om de gelden voor eene begrafenis en nagelaten schulden te voldoen.

Zoolang die kameraadschap blijft bestaan, zal het der vereeniging ook goed gaan. Zonder die gaat zij te gronde en dat niettegenstaande een reserve-kapitaal van f 100.000. Een kapitaal van dat bedrag is trouwens te klein om zekerheid te geven bij het opheffen van eene vereeniging, die weldra 2000 leden telt, om à f 550 voor ieder hunner de uitkeering in reserve te

hebben. Het zou dan f 1.100.000 groot moeten zijn. Dat kapitaal bestaat echter in werkelijkheid reeds nu, doch is in de beurzen der leden aanwezig of komt er nog in, zoolang er traktement en pensioen worden uitbetaald.

Was het op de eene of andere wijze afgezonderd en op het Grootboek geplaatst, zoo zoude het in de tijden van concentratie van troepen tengevolge van een aanstaanden oorlog, door het dalen der koersen 20 tot 50 percent in waarde verminderen en alzoo kan het voor de helft verloren zijn.

Er behoort ook rekening gehouden te worden met de draagkracht der leden. Zoo gedurende een 15-tal jaren de contributie voor al de in dat tijdvak overledenen werd gevraagd, dan zoude er groot gevaar bestaan dat een aanzienlijk getal leden zoude bedanken, en vooral onder de jongeren, behalve dat de toetreding mede zeer zoude verminderen. Zulks kan ik met zekerheid beweren, doordat dit verschijnsel zich reeds heeft voorgedaan, indien het getal te betalen contributiën soms wel eens veel is en niet kan getemperd worden door voorraad in kas. Gelukkig is het slechts zelden voorgekomen en kan door eene voorzichtige inschuiving van kostelooze uitkeeringen, zonder groot nadeel voorkomen worden.

Ik vermeen, dat de tegenwoordige leden ook moeilijk tot het besluit te brengen zullen zijn om zich zwaarder lasten te gaan opleggen in het belang van leden, die na hen toetreden en het beginsel zullen vasthouden, bij de oprichting gevolgd, dat elk tijdvak in zijn eigen behoeften moet voorzien.

Op dien grondslag bestaat de vereeniging nu sedert 1868 en dat die goed blijkt te zijn, wordt bewezen uit de voortdurende toename van de leden en de voldoening aan de voorgeschreven uitbetalingen. De inrichting der administratie en van hare contrôle is mede een waarborg voor de toekomst, onafhankelijk van de personen, die deze in het vervolg zullen voeren.

Het komt mij voor dat het eene onvoorzichtigheid zoude zijn om den ingeslagen weg te verlaten en dat integendeel door op denzelfden voet voort te gaan met inachtneming van het voortdurend aanwerven van nieuwe leden, onze vereeniging aan haar doel zal blijven beantwoorden. Daartoe is de medewerking van elk der leden, vooral wat aanwerving betreft, eene zeer gewenschte zaak.

In uw voorstel tot het bezorgen van eene uitkeering na het overlijden van een in Indië gedetacheerd officier, die vóór zijn vertrek lid der vereeniging was, is veel billijks gelegen. Er zijn echter practische bezwaren daarin, vooral door de opgedane ondervinding gestaafd. Het is namelijk eene zeldzaamheid, dat de naar Indië gedetacheerden zich de moeite geven van hunne detachering aan mij of hunnen correspondent kennis te geven, hetgeen mij veel bezwaren in de administratie veroorzaakt. Ik houde het daarvoor, dat slechts zeldzaam van het voordeel tot betaling van dubbele contributie zal gebruik gemaakt worden.

Daarbij komt het bezwaar van voldoening aan deze verplichting, hetzij direct door de belanghebbenden of door gemachtigden, zoo ook met de uitkeeringen.

In het belang der vereeniging is het goed, er een tegenwicht is in de ophouding van contributie gedurende de detachering en het weder lid worden op de vorige contributie, tegenover de kans van overlijden gedurende de detachering en de overplaatsing bij dat leger.

Hoezeer ik de door u gegeven moeite hoog schat, zoo hoop ik, dat het door mij aangevoerde u tot de overtuiging zal brengen, dat het wenschelijk is het Reglement onveranderd te laten.

De President,

(get.) J. KUIJTENBROUWER.

Wanneer wij dit antwoord beschouwen, merken we dadelijk op, dat de mogelijkheid van de door ons aangehaalde gevallen, waarin nl. de vereeniging met ondergang bedreigd zou worden, ten volle door den Heer K. wordt erkend. Gaarne geven we toe, dat een en ander gelukkig niet waarschijnlijk is; dit mag o. i. nimmer een afdoend motief zijn om, waar het mogelijk is den leden der vereeniging een zekeren waarborg te verschaffen, de desbetreffende voorstellen geheel weg te cijferen. Juist het onwaarschijnlijke der zaak is wellicht de reden, dat ook niet aan haar gedacht werd; daardoor kunnen wij het ons verklaren, dat eene vereeniging als deze, zonder eenig waarborgkapitaal, dat haar in tijden van ernstige beproeving moet bijstaan, niet alleen in leven blijft, maar zich zelfs verheugen mag in eene steeds toenemende welvaart. Ware dan ook het omgekeerde het geval, wij gelooven dat de vereeniging spoedig kwijnen zou en haar weldra alle levensgeesten zouden worden ontnomen.

We zijn het volkomen eens met den Heer K., als hij zegt dat de vereeniging geheel en al gebaseerd is op de kameraadschap in het leger, doch deze kameraadschap wordt door hem, naar onze meening, niet van het juiste standpunt bekeken. Wij voor ons gelooven niet, dat de meeste leden levenslang hunne contributiën betalen, alléén gedreven door zuivere kameraadschap in den waren zin des woords, en dus enkel om de nabestaanden of betrekkingen hunner afgestorven kameraden eene som gelds uit te keeren tot dekking der begrafeniskosten of eventueel na te laten schulden, zonder zich te bekommeren over zichzelf of hun gezin; we mogen niet ontkennen, dat dit met enkelen het geval is, ten bewijze daarvoor de schenkingen, die nu en dan hebben plaats gehad, doch het gros der leden beoogt daarbij het doel om gelijke uitkeering ook aan hunne betrekkingen na te laten. Laat een ieder het zich eerlijk en oprecht afvragen, waarom hij zich tot het lidmaatschap verbond, en hij zal niet aarzelen te verklaren dat hij daarmede beoogde een tweeledig doel; ten eerste om uit een kameraadschappelijk oogpunt zich te vereenigen met anderen, die met dezelfde gevoelens bezielde zijn, om daardoor steun en kracht te geven aan eene vereeniging, die een schoon doel beoogt en haar daardoor sterk te maken, en ten tweede tot verkrijging van de rechten, die de vereeniging aan hare leden toekent. Zijn lidmaatschap is het zaadje, waaruit zich de ranke korenhalm met vruchtbare aar moet ontwikkelen, die eenmaal dienen moet om bij zijn verscheiden den buitengewonen nood te helpen lenigen, door zijn heengaan veroorzaakt. Hij mag en zal dan ook eischen, dat de vereeniging *steeds* bij machte zij hare

plichten ten opzichte harer leden na te komen; dit moet zoo vast staan als een rots en niet afhankelijk zijn van wisselvallige omstandigheden.

Het meerendeel der leden is alzoo toegetreden met de vaste overtuiging, dat de vereeniging zich immer van hare plichten zal kunnen kwijten. Gevallen, die de mogelijkheid in zich sluiten dat de vereeniging niet bij machte is de rechten harer leden te handhaven en hare verplichtingen na te komen, al zijn die ook thans niet direct waarschijnlijk, mogen o. i. daarom niet bestaan.

Lezen wij verder het schrijven van den Heer K., dan wordt een reservekapitaal van *f* 100.000 als geheel onvoldoende beschouwd, en zoude dit *f* 1.100.000 moeten bedragen, en wel om voor elk der 2000 leden, die de vereeniging weldra tellen zal, bij opheffing een bedrag van *f* 550 in reserve te hebben. Hieromtrent veroorlove men ons de opmerking, dat hier wel eenig verkeerd begrip der zaak in het spel is. Van opheffing eener vereeniging als deze moet nimmer sprake kunnen zijn.

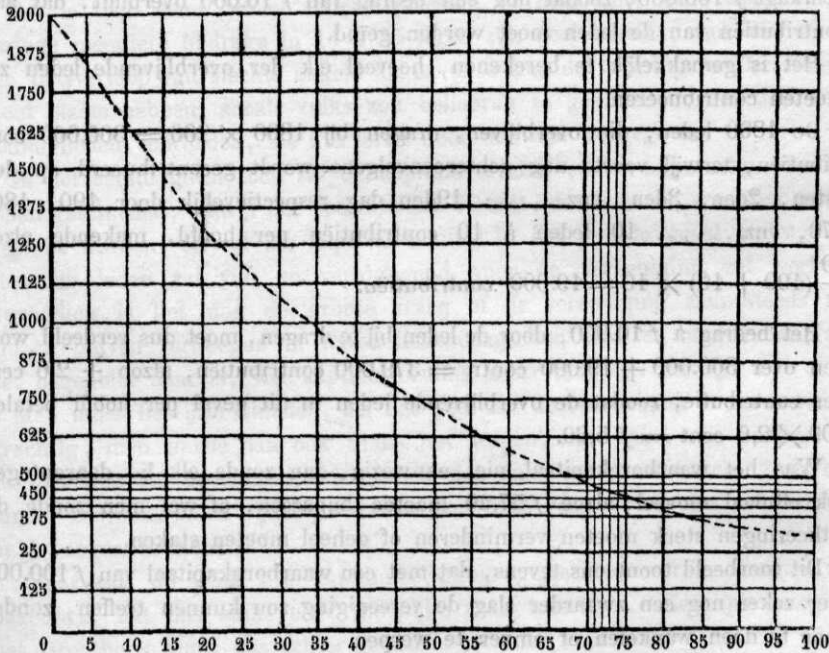
Het valt wel is waar moeilijk te zeggen wat de toekomst ons baren zal, doch eene plotselinge algeheele opheffing der vereeniging kunnen wij ons niet goed voorstellen. Wat zou kunnen gebeuren is, dat ten gevolge van de eene of andere omstandigheid, de vereeniging geene nieuwe leden meer aannam en dat het ledental dus na verloop van jaren langzaam zou uitsterven, doch in dit geval komt ons een kapitaal van *f* 100,000 nog zeer voldoende voor, om ieder zekerheid te geven, dat de uitkeering zal kunnen plaats hebben. Wel is waar wordt het aantal contribueerende leden dan jaarlijks kleiner, doch ook het sterftecijfer zal naar evenredigheid afnemen, terwijl toch steeds de rente van het waarborgkapitaal constant blijft. Bovendien is men aan dit bedrag niet zoo juist gebonden en zou dan ook voor dit geval het benoodigde kapitaal wel te berekenen zijn, alhoewel, zooals wij terloops reeds opmerkten, een ton gouds ons zeer voldoende toeschijnt, als men slechts bedenkt, dat het ledental eener vereeniging van 2000 leden met een gemiddeld sterftecijfer van 2% eerst na verloop van 73 à 74 jaren tot een getal van \pm 450 zal zijn gereduceerd (1). Gedurende al die jaren wordt steeds een interest van *f* 4500 genoten, waarvan dus jaarlijks acht kosteloze uitkeeringen gedaan kunnen worden, terwijl het getal overledenen steeds zal afnemen, en na dit tijdverloop slechts 8 à 9 of minder per jaar meer zijn zal, zoodat alleen de rente dan voldoende is om de noodige uitkeeringen te doen plaats hebben.

Van af dit oogenblik of een nog vroeger tijdstip zoude men zelfs, tot geleidelijke opheffing van het kapitaal, jaarlijks een gedeelte daarvan voor uitkeeringen kunnen aanwenden, tenzij men vooraf bepale, dat het in kas blijve en bij eventueele opheffing en uitsterven der vereeniging zal dienen als een legaat of schenking tot een militair liefdadig doel of eene of andere militaire instelling.

(1) Zie noot (1) bladz. 495 en 496.

De f100.000 moeten echter hoofdzakelijk dienen om bij groote sterfte steeds de vastgestelde uitkeering te kunnen doen, zonder dat daartoe aanzienlijke financieele offers geëischt moeten worden van de overblijvende leden, waardoor deze zouden kunnen of moeten besluiten het lidmaatschap op te zeggen, waarbij al hunne vroegere bijdragen nutteloos verloren gaan; en ten tweede om de sympathie voor de vereeniging nog meer op te wekken

(1) Dit is gegrond op de navolgende berekening, toegelicht door onderstaande graphische voorstelling van de sterkte der vereeniging, in verband met het aantal jaren dat is verlopen, sedert het oogenblik dat de vereeniging begon uit te sterven.

Jaarlijkse sterfte = 2% = $\frac{1}{50}$ van de sterkte.

Bij het einde van het :

$$1\text{ste jaar is het aantal leden } 2000 - \frac{1}{50} \times 2000 = \frac{49}{50} \times 2000.$$

$$2\text{de } \gg \gg \gg \gg \gg \frac{49}{50} \times 2000 - \frac{1}{50} \left(\frac{49}{50} \times 2000 \right) = \left(\frac{49}{50} \right)^2 \times 2000.$$

$$3\text{de } \gg \gg \gg \gg \gg \left(\frac{49}{50} \right)^2 \times 2000 - \frac{1}{50} \left(\frac{49}{50} \right)^2 \times 2000 = \left(\frac{49}{50} \right)^3 \times 2000.$$

$$\text{Alzoo, na verloop van } n \text{ jaren: } \left(\frac{49}{50} \right)^n \times 2000.$$

Nemen we op de Y-as het aantal leden en op de X-as het aantal jaren, dan is de vergelijking van de lijn :

$$y = \left(\frac{49}{50} \right)^x \times 2000.$$

Van deze kromme lijn weten we slechts dat :

$$\text{voor } x = 0 \text{ wordt } y = 2000$$

$$\gg \gg x = \infty \gg \gg y = 0.$$

(Zie verder bladz. 496.)

en een standvastig karakter te geven, waardoor ongetwijfeld de toetreding van nieuwe leden meer zal verzekerd zijn.

Ten einde in korte trekken te betoogen, dat een kapitaal van $f100.000$ vrij wel voldoende is om het beoogde doel te bereiken, stellen we een bepaald voorbeeld. De vereeniging van 2000 leden verliest ten gevolge van de eene of andere omstandigheid in een tijdsverloop van 20 dagen door overlijden ongeveer $\frac{1}{10}$ der leden, d. i. dus 200 leden, of gemiddeld 10 per dag.

Voor uitkeeringen is noodig $200 \times f550 = f110.000$. Het waarborgkapitaal, dat in deze hachelijke periode natuurlijk wordt aangesproken, bedraagt $f100.000$, zoodat nog een bedrag van $f10.000$ overblijft, dat aan contributiën van de leden moet worden geïnd.

Het is gemakkelijk te berekenen, hoeveel elk der overblijvende leden zal moeten contribueeren.

De 1800 leden, die overblijven, dragen bij $1800 \times 200 = 360.000$ contributiën, terwijl voorts nog achtereenvolgens wordt gecontribueerd op den 1sten, 2den, 3den, enz. 19den dag respectievelijk door 190, 180, 170, enz. 10 leden à 10 contributiën per hoofd, makende alzoo $\frac{19}{2} (190 + 10) \times 10 = 19.000$ contributiën.

Het bedrag à $f10.000$, door de leden bij te dragen, moet dus verdeeld worden over $360.000 + 19.000$ contr. = 379.000 contributiën, alzoo $\pm 2,6$ cent per contributie, zoodat de overblijvende leden in dit geval per hoofd betalen $200 \times 2,6$ cent = $f5,20$.

Was het waarborgkapitaal niet aanwezig, dan zoude elk lid daarentegen ook elfmaal zooveel, alzoo $f57,20$ moeten bijpassen, of wel men zoude de uitkeeringen sterk moeten verminderen of geheel moeten staken.

Dit voorbeeld toont ons tevens, dat met een waarborgkapitaal van $f100.000$ zeer zeker nog een zwaarder slag de vereeniging zou kunnen treffen, zonder haar te doen wankelen of omver te werpen.

zoodat de X-as een asymptoot is aan de kromme lijn.

$$y = \left(\frac{49}{50}\right)^x \times 2000$$

$$\log. y = x \log. \frac{49}{50} + \log. 2000$$

$$\log. y = 3,30103 - 0,00877 x$$

$$x = \frac{3,30103 - \log. y}{0,00877}$$

Met behulp van deze formule kan men gemakkelijk berekenen, na hoeveel jaren het aantal leden tot een bepaald getal is gereduceerd.

Zoo bijv. :

Aantal leden:	1900	na	2,54	jaar.
»	»	1800	»	5,218
»	»	1500	»	14,256
»	»	1000	»	34,32
»	»	500	»	68,65
»	»	450	»	73,865

In zulke tijden toch mag een offer van vijf, zelfs tien gulden niet groot genoemd worden en zal o. i. een ieder daartoe gaarne bereid zijn, omdat ook hem de ramp had kunnen treffen; er zal dan zelfs ook niet aan gedacht worden om te dier zake het lidmaatschap op te zeggen.

We beamen volkomen, wat de Heer K. zegt aangaande het reeds aanwezig zijn van een reservefonds, nl. dat het reeds in de beurzen der leden is of daarin dan toch komt, zoolang er traktementen en pensioenen worden uitbetaald, doch het lijkt ons lang niet hetzelfde, wanneer en op welke wijze dat kapitaal gevormd wordt.

Het is toch eene geheel andere quaestie, of men door eene betrekkelijk geringe meerdere bijdrage in 14 à 15 jaren zijn doel bereikt, dan wel of in een tijdsverloop van slechts enkele dagen of weken de vorming van het fonds moet plaats hebben, zooals zulks zou behooren te geschieden, als zich omstandigheden voordeden, als hiervoren door ons zijn aangegeven.

In het eerste geval toch zal de kapitaalvorming schier ongevoelig voor de leden geschieden, terwijl het vooruitzicht bestaat, dat later de vruchten ervan geplukt worden, terwijl die kapitaalvorming in het tweede geval ondragelijk voor de leden zal zijn en vernietigend voor de vereeniging zal werken. Bovendien is het nog de groote vraag of de vereeniging zich steeds zal mogen blijven verheugen in haren hedendaagschen bloei en of dus dan, als het oogenblik daar is, wel kapitaalvorming meer mogelijk zal zijn.

Men moet het ijzer smeden, als het heet is; de vereeniging is nu sterk en krachtig, men smede dan ook thans het wapen, dat haar, zoo noodig, in de toekomst zal beveiligen, het wapen dat haar moed en kracht geeft om zonder schroom elken vijand, die haar ooit met vernietiging dreigen mocht, in de oogen te zien.

Waar van de wijze van kapitaalbelegging gesproken wordt, moeten wij bekennen, dat ons zulks eene moeilijke zaak toeschijnt. Eene plaatsing op het Grootboek komt ons echter geenszins geraden voor, omdat terecht wordt gezegd, dat de aanstaande oorlog, ook al is Nederland niet daarin betrokken, eene sterke daling der koersen zal teweegbrengen en het kapitaal daardoor zal verminderen. Dat lag trouwens ook niet in onze bedoeling. Belegging in hypothecken op landerijen schijnt ons daarom nog het meest gewenscht toe, wijl deze, ook bij dreigend oorlogsgevaar, vrij wel hunne waarde zullen behouden. Aandeelen in groote, soliede financieele of industriele ondernemingen buiten Europa zouden wellicht eene degelijke geldbelegging zijn.

Wat verder gezegd wordt over de draagkracht der leden, hieromtrent zijn wij het met den Heer K. niet eens. Het getal uitkeeringen, dat gedaan wordt kosteloos voor de leden, bedraagt thans gemiddeld tien per jaar, dat is nog niet elke maand één. De jongere leden zouden dus tien maanden van het jaar een bedrag van 35 of 40 cents meer moeten bijdragen dan thans het geval is, makende in een geheel jaar f 3,50 à f 4,00. We gelooven dan ook niet, dat dit ooit tot bedanken van jongere leden aanleiding zou

geven, te meer als men bedenkt, dat deze meerdere bijdragen later productief worden en het getal kosteloze uitkeeringen van heden na het verstrijken der 14 à 15 jaren niet alleen weer kan geschieden, maar het getal zelfs bijna kan verdubbelen ten gevolge van verkregen rente, die het kapitaal afwerpt.

De jongeren lijden door dusdanigen maatregel o. i. volstrekt geen nadeel en dit kan alleen hen treffen, die in den loop der 14 à 15 jaren, dat de kapitaalvorming zal duren of in de eerste jaren nadien, komen te overlijden. Zij, die dit tijdvak van \pm 20 jaren overleven, genieten ook van de vruchten van het gevormde kapitaal.

Hadde de Heer K in stede van de jongere, de oudere leden genoemd, dan hadden wij daarmede eenigszins moeten instemmen. Voor hen toch, we moeten het bekennen, bestaat al zeer weinig kans om de vruchten te plukken van hunne meerdere bijdragen en van uit dit oogpunt gezien, lijkt het ons dan ook niet billijk toe hen te onderwerpen aan eene reglementsverandering, die hun, oppervlakkig beschouwd, geen heil kan aanbrengen.

Toch is daar nog wel een en ander voor te zeggen.

Art. 10 van het Reglement zegt o. a.:*Van het meerdere kan de Directie uitkeeringen doen, zonder daarvoor contributiën van de leden in te vorderen.* Er is dus volstrekt niet gezegd, dat de Directie *verplicht* is tot het doen van uitkeeringen kosteloos voor de leden, zoodat bij het in gebreke blijven daarvan door de Directie, goed beschouwd ook niemand zich rechtens daartegen kan verzetten. Bovendien moet men ook niet vergeten, dat de vereeniging van de ouderen alléén moeilijk zou kunnen blijven voortbestaan, zoodat het, van uit dit standpunt bekeken, wel eenigszins te billijken is, dat de oudere leden zich iets getroosten ten behoeve der jongeren. We voegen hier nog bij, dat de mogelijkheid bestaat dat ook voor de oudere leden de kapitaalvorming niet geheel van belang ontbloot is. In 15 à 20 jaren kan veel gebeuren, zoodat, gedurende den termijn dat de vorming van het reservefonds plaats heeft, het zou kunnen voorkomen dat een exceptioneele toestand intrad, die het noodzakelijk maakte het in wording zijnde fonds aan te spreken, ten gerieve van de leden in het algemeen, aldus ook van de ouderen.

Hoe het ook zij, veranderingen als deze hebben immer hun voor en tegen en het is dus slechts de groote vraag, wat of in deze de overhand moet behalen.

Of de vrees gewettigd is, dat de toetreding van nieuwe leden door dezen maatregel van tijdelijken aard zoude verminderen, is eene quaestie die de toekomst ons moet leeren, doch wij meenen dit sterk te mogen betwijfelen, op grond van hetgeen we hiervoren reeds aanhaalden, nl. dat door eene tijdelijke verhooging der bijdragen met *f* 3,50 à *f* 4,00 per jaar, ook later het aantal kosteloze uitkeeringen aangroeit, terwijl het ons toeschijnt, dat als

eenmaal het reservefonds geheel of ten deele zal verkregen zijn, ook tegelijk daarmede de sympathie voor de vereeniging zal toenemen.

Wat het toetreden van minder leden betreft, ten gevolge van de omstandigheid dat tegenwoordig wel eens enkele malen vele contributiën gelijktijdig moeten worden geheven, hieromtrent mogen we niet anders dan de verklaring van den Heer K., gegrond op eigen ervaring, eerbiedigen. Toch kunnen wij niet nalaten, hierbij nog eene kleine opmerking te voegen, naar aanleiding van eene mededeeling, ons door een jong kameraad gedaan.

Daaruit bleek ons o. a., dat den nieuw benoemden luitenant, slechts twee of drie dagen officier zijnde, bij zijne eerste ontmoeting met den correspondent der vereeniging, door dezen laatsten na de eerste officieele kennismaking de vraag werd gedaan: »Wilt u ook lid worden van ons begrafenisfonds?» Daar deze vraag door geen enkel inleidend woord was voorafgegaan, laat het antwoord zich gemakkelijk denken; onbekend maakt onbemind, en de jonge collega werd geen lid. Kort daarop ontving de laatste per briefkaart nog eens de uitnoodiging van den correspondent om als lid toe te treden, thans echter ook niets meer tot voor- of toelichting daarbij; de zaak bleef dus even onbekend, alzoó nog even onbemind en onze jeugdige kameraad werd wederom geen lid, is tot nog toe steeds geen lid geworden en zal zich misschien ook nimmer tot het lidmaatschap verbinden. En waarom? We zeiden het reeds, onbekend maakt onbemind. Ware men, om het zoo eens te noemen, niet zoo dadelijk met de deur in huis gevallen en had men den persoon, dien het gold, behoorlijk ingelicht en een geschikter tijdstip te baat genomen, men hadde wellicht betere resultaten verkregen.

Zou het te veel gewaagd zijn hieruit de gevolgtrekking te maken, dat niet altijd de manier van aanwerven van leden juist wordt opgevat en ingezien door de correspondenten en dat misschien ook daardoor de toetreding al eens een enkele maal minder is, dan ze eigenlijk wel wezen kon?

We voegen hier echter gaarne bij, en erkennen ten volle, dat juist op dit punt de taak van den correspondent zeer moeilijk is en willen met het aangehaalde geval dan ook volstrekt niets te kort doen aan den ijver en de toewijding der correspondenten, die geheel belangeloos die taak verrichten en als zoodanig met alle recht ook aanspraak mogen maken op den dank der vereeniging.

De volgende zinsnede uit het antwoord van den Heer K., waarin hij als zijne meening te kennen geeft, dat de tegenwoordige leden slechts moeilijk zullen kunnen besluiten om in 't belang van leden, die later toetreden, meerdere bijdragen te doen, valt o. i. niet juist te rijmen met hetgeen in den aanhef daarvan is aangehaald omtrent de hechte kameraadschap, waarop de vereeniging is gegrondvest. Wel is waar zijn die zwaardere lasten in 't belang van leden, die na hen toetreden; men verlieze echter niet uit het oog, dat zij voor het gros der tegenwoordige leden eveneens van groot belang zijn, en dat de kapitaalvorming, die vermoedelijk oorzaak zal zijn van ruimer toe-

treiding, later als vanzelf aanleiding zal geven tot meerdere kosteloze uitkeeringen.

Het beginsel om elk tijdvak in zijn eigen behoeften te doen voorzien, is zeer zeker te billijken, doch dan dient men ook de *zekerheid* te hebben, dat in *alle* behoeften, die het tijdvak met zich kan brengen, kan voorzien worden. En om die zekerheid te verkrijgen, daarvoor achten wij een reservefonds bepaald noodzakelijk. Dat die noodzakelijkheid sedert 1868, het jaar van de oprichting der vereeniging, nog niet is gebleken, is een gelukkig verschijnsel voor haar, doch dit doet o. i. niets af aan het groote nut, dat er in gelegen is een reservefonds te stichten, om te kunnen voorzien in buitengewone uitgaven, wanneer exceptioneele toestanden zulks gebiedend noodzakelijk maken.

Alvorens van dit onderwerp af te stappen, dienen nog een paar opmerkingen besproken te worden, die, alhoewel niet in het hierbij gevoegd antwoord van den Heer K. vervat, toch door Z.Ed.Gestr. zijn gemaakt in het particulier schrijven, waarin wij toestemming erlangden tot het geven van publiciteit aan onze correspondentie.

De Heer K. is nl. van oordeel, dat volgens ons stelsel ook de naam van »Vereeniging van officieren tot onderlinge ondersteuning in geval van overlijden» moet veranderen in »Levensverzekeringmaatschappij voor officieren.» Alhoewel we dit niet zoo dadelijk inzien, — eene levensverzekeringmaatschappij en een begrafenisfonds verschillen nog al aanmerkelijk — zoo schijnt deze naamsquaestie ons trouwens van zeer ondergeschikt belang toe en we begrijpen dan ook niet, hoe de Heer K. daaruit de gevolgtrekking kan maken dat het een en ander, aldus de naamsverandering der vereeniging, ten gevolge zal hebben, dat met het behandelen van kapitalen ook aan toekomstige directeuren traktementen van eenige beteekenis zullen moeten gegeven worden, gepaard aan waarborgsommen door hen te storten.

Dit nu schijnt ons niet recht duidelijk toe. De batige saldo's bij 't einde van elk jaar kunnen worden belegd door het bestuur, dat de aangekochte stukken deponceert bij de Nederlandsche Bank. Waarom nu, met afwijking van het tegenwoordige stelsel, aan de directeuren hooge salarissen moeten gegeven worden of door dezen borgstellingen moeten worden gedaan, blijft ons een raadsel, zoodat ook deze opmerking naar onze meening geen gewicht in de schaal mag leggen.

We zijn thans genaderd tot de bezwaren, geopperd tegen het tweede voorstel, met name het continueeren van het lidmaatschap van officieren, gedurende eene detachceering naar Indië.

We nemen gaarne aan dat de officieren, die naar Indië gedetacheerd worden, zich slechts zelden de moeite getroosten om van hun vertrek kennis te geven; doch is dit den betrokken personen wel zoo heel kwalijk te nemen? Bij al de beslommeringen, particuliere en huishoudelijke aangelegenheden, die gewoonlijk aan hun vertrek naar Indië voorafgaan, kan het o. i. toch gemak-

kelijk gebeuren, dat deze kennisgeving, die voor hun persoon van elk belang ontbloot is, wel eens achterwege blijft; een vrij afdoend middel daartegen is, dat het bestuur zich ten koste der vereeniging abonneere op een of ander militair tijdschrift of blad, dat alle mutatiën bij het leger hier te lande vermeldt.

Stelt men echter eenmaal de gelegenheid open voor hen, die naar Indië gedetacheerd worden, om, na behoorlijke kennisgeving vóór hunne inscheping, zij het dan ook tegen betaling van dubbele contributie, lid te kunnen blijven, wij twijfelen er niet aan of belanghebbenden, die lid wenschen te blijven, zullen ook niet nalaten, vóór hun vertrek behoorlijk daarvan kennis te geven.

Aangaande het bezwaar, gelegen in het innen der contributiën en het doen van uitkeeringen, merken wij op, dat toch allicht enkele Indische officieren (gedetacheerd van uit Nederland) te vinden zullen zijn, die zich met de taak van correspondent zullen willen belasten. Hunne namen make men bekend, met opgave van garnizoen, in het *Indisch Militair Tijdschrift*, dan kan ieder belanghebbende weten, wien en waar hij zijn adres moet opgeven tot het innen der contributiën.

Eene driemaandelijksche afrekening met de leden en eene jaarlijksche of hoogstens halfjaarlijksche afrekening tusschen het bestuur en de correspondenten komt ons daarbij nog het meest geschikt voor.

Wellicht ware het nog eenvoudiger, als ieder naar Indië vertrekkend officier, die lid wenschte te blijven, bij de kennisgeving te dier zake aan het bestuur een persoon opgaf, die als gevolmachtigde voor hem zou optreden en de betalingen zoude verrichten.

Hoe het dan ook zij, we gelooven niet dat deze aangevoerde bedenkingen een onoverkomelijke hinderpaal zijn en dat bij vaststelling van strenge administratieve bepalingen, het billijke dezer zaak gemakkelijk de daaraan verbonden moeilijkheden op den achtergrond kan dringen.

En hiermede hebben wij den eindpaal van onze taak bereikt en meenen wij genoegzaam licht over deze zaak te hebben ontstoken, om haar te onderwerpen aan het oordeel onzer medeleden.

Met dat doel schreven wij dit opstel neer, dus enkel en alleen om de algemeene aandacht der leden op deze voor de gansche vereeniging zoo gewichtige aangelegenheid te vestigen.

We wezen niet slechts op de wonde plek, die hetzij dan vroeg of laat, de vereeniging kan doen kwijnen of zelfs haren dood kan veroorzaken, maar wij gaven daarbij het middel tot genezing aan.

Moge onze poging niet te vergeefs zijn.

Laat een ieder, die het wel meent met de vereeniging en haar een goed hart toedraagt, ook deze zaak eens rijpelijk en ernstig overwegen; laat hij voor zichzelf het vóór en het tegen in de schaal werpen en zien naar welke

zijde zij overhelt, ten einde zich daardoor eene gevestigde opinie hieromtrent te vormen.

Maar eenmaal daartoe gekomen, dan niet langer werkeloos gebleven, niet getalmd of gedraald. Men uite zijne meeningen, evenals wij zulks deden. Dan eerst, maar dan ook alleen, zal het mogelijk zijn, dat door hen, die de eerstvolgende algemeene vergadering kunnen bijwonen, over deze gewichtige voorstellen, die in elk geval zonder verlies van het hoofddenkbeeld, dat er de grondslag van is, voor wijziging vatbaar zijn, met vrucht kan worden gediscussieerd; dan zal wrijving van gedachten, geoogst op den akker van rijpe en oordeelkundige overdenking, slechts kunnen leiden naar den weg, die tot eene gewenschte, heilzame oplossing voert.

W. FEBER,

1ste Luit. der Inf.

Breda, 1890.

De detachering van officieren bij de Normaal-Schietschool.

Jaarlijks worden tal van infanterie-officieren, zoowel van het Nederlandsche als van het Nederlandsch-Indische leger bij de Normaal-Schietschool te 's-Hage gedetacheerd.

Zulks kost het Rijk vrij veel aan vergoedingen van reisuittgaven, verhuizings- en residentie-toelagen, enz.

De vraag is dus gewettigd, of het nut dier detachering opweegt tegen de gemaakte kosten, vooral wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat de gedetacheerde officieren gedurende den druksten tijd van het jaar aan den dienst in hun garnizoen onttrokken worden en de tijdelijke afwezigheid dier officieren de taak der achterblijvende collega's in niet geringe mate verzwaart.

Bovengestelde vraag wensch ik te toetsen aan de ondervinding, gedurende mijne detachering bij meergemelde inrichting opgedaan.

Wilde men bij het beoordeelen van het nut dier detachering tot maatstaf nemen den lust, die zich telken jare bij de officieren van de verschillende regimenten infanterie openbaart, om hun kennis aan de Normaal-Schietschool te komen vermeederen, voorzeker zou dan de hierboven gestelde vraag reeds beantwoord zijn, want telkens zijn er veel meer adspiranten dan opengestelde plaatsen.

Maar men vergete niet, dat de schietschool haren zetel in de residentie-stad gevestigd houdt, en hoe overtuigd ik nu ook ben van de ambitie van de officieren der infanterie en hoeveel aanmoediging die ambitie van hoogerhand ook ondervinde, toch betwijfel ik of de lust om voor een detachering in aanmerking te komen nog even groot zoude zijn, indien wij in onze verbeelding de schietschool met al haar uitgebreide (?) inrichtingen verplaatsen naar de Utrechtsche of Geldersche heidevelden.

Toch ligt in de gedachte een infanterie-schietschool hare tenten op een uitgestrekte vlakte te zien opslaan, niets vreemds. De artillerie heeft haar Oldebroek, en wat de daar liggende terreinen haar geven, geeft de vlakte van Waalsdorp niet aan haar zusterwapen, de infanterie.

Sedert het vuur op groote afstanden zijn intrede in de oorlogskunst maakte, was het toch zeker niet te veel geëischt, aan de infanterie-schiet-school een terrein te zien toegewezen van een 3 KM. lengte en een paar KM. breedte, waarop men zich volkomen vrij bewegen kon en waar men nimmer gevaar liep, wandelende badgasten en arbeidende landbouwers te treffen. Aan dezen eisch nu voldoet de vlakte van Waalsdorp niet. Wanneer ik mij niet bedrieg, gaat de grootste afstand, waarop men in de richting der banen kan vuren, 900 M. niet te boven. Dit euvel wordt nu wel verminderd door de nabijheid van het strand (\pm 3 KM.), alwaar schietoefeningen op grootere afstanden kunnen plaats hebben, maar hier is men weder afhankelijk van verschillende factoren, als: schietproeven der artillerie, eb en vloed, toestemming van gemeentebestuur, enz.

De inrichting der banen en observatie-posten is nog al ouderwetsch.

Nergens vindt men er een der nieuwere inrichtingen om de schijven te doen zichtbaar worden en het personeel bij den kogelvanger in staat te stellen de treffers aan te wijzen, zonder zich te vertoonen.

Zulks viel ons te meer op, nadat wij een paar malen gevuurd hadden op de banen van het Regiment Grenadiers en Jagers, alwaar de schijfinrichtingen en observatie-posten uitmunten door eenvoudigheid en doelmatigheid.

Zooals nu de toestanden waren, moest men op de banen dikwijls de juiste afstanden afpassen, aangezien die op het terrein slechts zeer primitief waren aangegeven. Zulks was een gevolg van het feit, dat de vlakte van Waalsdorp tevens dient tot oefeningsterrein der bereiden wapens, en er dus geen palen, staken, enz. mogen worden geplant. Op sommige dagen mag om dezelfde reden niet op de vlakte worden geschoten, zoodat de schietoefeningen dan slechts op zeer korte afstanden kunnen plaats hebben.

Voeg bij een en ander de omstandigheid, dat na enkele regenbuien de vlakte in een zee herschepen wordt, die meer doet denken aan een inschietplaats voor torpedo's, dan aan een infanterie-schiet-school, dan zal men het misschien met mij eens zijn, dat de meergemelde inrichting — ten minste wat het terrein aangaat — niet onder de gunstigste omstandigheden werkt.

Wenden wij ons thans tot de oefeningen.

Wat, zoo vragen wij ons in de eerste plaats af, stelt men zich voor, door de detachering van officieren bij de Normaal-Schiet-school te bereiken? Mochten wij op die vraag zelf het antwoord formuleeren, dan zouden wij zeggen: »het vormen van goede *instructeurs* en goede *vuurleiders*».

Grijp het eerste boek het beste, waarin gehandeld wordt over infanteriegevecht en infanterievuur, overal zult ge lezen welk een moeilijke taak den officier, den vuurleider in het toekomstigevecht wacht; hoe hij zichzelf en zijn onderhebbende manschappen moet hebben voorbereid; hoe de gevechtskracht der onder zijne bevelen geplaatste afdeeling vooral van hem afhangt. Vonden wij niet ergens de kernachtige, ofschoon waarschijnlijk niet van

eenige overdrijving vrij te pleiten uiting: »het zijn niet meer de mauschappen, die schieten; het zijn de vuurleiders»?

Mij nu — na een der cursussen bij de Normaal-Schietschool te hebben medegemaakt — afvragende, of ik mij met de kennis, gedurende mijne detachering opgedaan, in staat gevoel te voldoen aan de zware eischen, die de reglementen den instructeur en den vuurleider stellen, zoo moet ik daarop bepaald een ontkenkend antwoord geven.

De mogelijke oorzaken van dit negatief resultaat op te sporen, is het doel der volgende regelen.

De werkzaamheden aan de Normaal-Schietschool liepen over drie takken van onderricht, t. w.:

- a. onderricht *in de techniek der wapens*;
- b. » *in de ballistiek*;
- c. » *in het schieten*.

a. *De techniek der wapens.*

Aan dit onderricht werd wekelijks een morgenoefening besteed. Een groot gedeelte der techniek was voor de meeste der officieren nieuw en het onderricht daarin was dus zeer leerzaam en werd met attentie gevolgd.

Men mocht hier of daar de inrichting van een modern vuurwapen in een tijdschrift gelezen hebben; elders mocht men een schets met verklarenden — maar daarom nog niet altijd begrijpelijken — tekst gevonden hebben, zeker was de geschiedkundige ontwikkeling, de samenstelling en werking der nieuwere handvuurwapenen niet beter te leeren dan door aanschouwelijke voorstelling, gepaard aan het toelichtend onderricht van een kundig instructeur.

Men kwam op de hoogte van den stand der wetenschap ten opzichte der klein-kalibergeweren, constateerde met leedwezen dat wij met ons 11 mM. repeteergeweer reeds in de achterhoede der Europeesche bewapening geraken, en leerde in het algemeen tal van nieuwe zaken, die juist door hun nieuwigheid aanlokten en dus bestudeerd en onthouden werden.

b. *Onderricht in de ballistiek.*

Door dit onderricht, waarvoor eveneens wekelijks een morgenoefening was uitgetrokken, hadden wij gelegenheid onze kennis, indertijd voor het officiersexamen verzameld, weer eens op te frisschen.

Voor het grootste gedeelte ontvingen wij dan ook, wat ik noemen zal, herhalingsonderricht. Hoe nuttig ik dit nu ook acht, toch kwam bij mij de gedachte op, of men niet met evenveel recht voor de officieren zou kunnen houden herhalingscursussen in versterkingskunst, tactiek, geodesie, enz.

Heeft de aspirant-officier met goed gevolg het examen voor tweede luitenant afgelegd, dan kent hij tevens den weg om in het een of ander vak, dat hem

bijzonder aanlokt, verder te studeeren. Is zijn keuze toen niet op de ballistiek gevallen, dan zal hij — aan de schietschool gedetacheerd wordende — die zucht niet meer voelen ontwaken, aangezien hij zich waarschijnlijk reeds een ander arbeidsveld gekozen heeft. Hij volgt dus het onderricht; houdt, in zijn garnizoen teruggekeerd, misschien een voordracht over »de kogelbaan in het algemeen en die van het *Beaumont*-geweer in het bijzonder,» pakt daarna zijn papieren en aantekeningen bijeen en legt die ergens in zijn kast met de heimelijke bedoeling er vooreerst niet weer naar om te zien.

c. Onderricht in het schieten.

Voor dit gedeelte van het onderricht werden telkens vier oefeningsdagen der week besteed. Hiervan was één dag bestemd voor gezamenlijke oefeningen, terwijl op de overige *drie* dagen individueele schietoefeningen plaats hadden. Reeds bij een oppervlakkige beschouwing valt in het oog, welk gewicht de Schietschool blijkbaar hechte aan het individueel schieten der officieren. Juist de helft van den beschikbaren tijd toch werd hieraan besteed. Na de voorbereidende schietoefeningen doorliepen wij alle oefeningen der klassen A en B, benevens die der scherpschutters, waarbij het een ware wedstrijd werd, wie onzer met het minst aantal patronen aan alle oefeningen zou voldoen. Daarna vuurden wij met de cavalerie-karabijn en voldeden ook aan de daarvoor gestelde eischen, terwijl wij eindelijk alle reglementaire papieren tegenstanders met de revolver neervelden. De Indische officieren hielden zich bovendien onledig met het schieten met het Nederlandsch-Indische geweer.

In bonte afwisseling doorboorden wij vijfmans- en kop-, figuur- en concours-schijven; vuurden van den linkerschouder en van de heup, met één of twee oogen open, opgelegd en uit de vrije hand, staande en knielende, langs boomen en zonder boomen, en wij kwamen ten slotte in ons garnizoen terug, alwaar wij aan ieder, die het hooren wilde, vertelden, dat wij nu scherp-schutter waren op geweer, karabijn en revolver.

Wat is het nut van dit alles, zoo vragen wij ons onwillekeurig af? Is het bepaald noodzakelijk, dat een officier goed schieten kan? Het reglement eischt zulks niet en volstaat op dat punt met de bepaling: »De officieren zullen zich in het schieten *blijven oefenen*». Kent de officier de kunst niet beter dan zijne manschappen, hij onthoude zich in tegenwoordigheid zijner minderen te schieten; kent hij de kunst goed, des te beter; hij geve aan zijne ondergeschikten het voorbeeld. Maar *de theorie van de kunst* kent ieder en wordt bovendien door het reglement aangegeven. Deze kan dan ook door ieder officier geleeraard worden, al is hij geen Koster of Becht.

Eens in de week vuurden wij verder gezamenlijk. Salvo- en tirailleur-, magazijn- en repeteervuren werden door ons, onder leiding van een der kapiteins-instructeur, uitgevoerd. Het reglementaire gevechtsschieten had hierbij — vooral ten gevolge van de inrichting der banen — slechts op

primitieve wijze plaats en voldeed volstrekt niet aan het beeld, dat het V. b. d. W. e. S. daarvan geeft.

De ambitie voor deze gezamenlijke oefeningen was bij ons niet groot, waarschijnlijk omdat wij nimmer in de gelegenheid werden gesteld, zelf het vuur te leiden. Toch leerden wij hierbij de voordeelen van het repeteergeweer — vooral wat betreft het magazijnvuur — waardeeren. Het schoonste resultaat met dit vuur werd zeker verkregen, toen wij een magazijnvuur (5 salvo's) afgaven op een sectieschijf op 200 M. en daarbij in 45 seconden 68% treffers verkregen. Onder dezelfde omstandigheid verkregen wij bij een magazijnvuur gedurende een minuut (7 salvo's) 79% treffers, terwijl een — gedurende een minuut afgegeven — repeteervuur wel meer schoten (185 tegen 125), maar minder treffers (96 tegen 99) en slechts 52% raakschoten opleverde.

Ofschoon ik nu de eerste ben om te erkennen, dat het zeer verkeerd is uit enkele resultaten gevolgtrekkingen te maken, zoo kan ik niet nalaten hier mede te deelen, dat zich bij ons de overtuiging vestigde, dat met het magazijnvuur steeds de beste resultaten zouden zijn te bereiken.

Jammer dat een bespreking der verkregen resultaten verscheidene malen uitbleef.

De inrichting van terrein en schijvenmaterieel was zeker ook oorzaak, dat deze reeks oefeningen niet konden worden dienstbaar gemaakt aan het nabootsen van gevechtstoestanden, die van den vuurleider een *juist oordeel*, een *snel besluit* en een *krachtige uitvoering* eischen.

En toch zoude — naar mijn bescheiden meening — juist van zulk een categorie van oefeningen voor ons, meest jonge officieren, zeer veel nut te trekken zijn. Stel bijv., een vijandelijke batterij is in de verte opgereden en begint zich op onze troepen in te schieten. Een onzer luitenants krijgt de opdracht om met twee sectiën infanterie die batterij onder vuur te nemen, terwijl eenige granaten reeds in de nabijheid inslaan. Wat nu te doen? Hoe zijne sectiën opstellen om zoo weinig mogelijk van het artillerievuur te lijden; welk vizier of vizieren te gebruiken; groepen- of sectie-salvo's; welke mikpunten; alle stukken tegelijkertijd onder vuur nemen of elk stuk beurtelings en in het laatste geval hoeveel salvo's op een stuk doen afgeven? Ieder kan zich dergelijke gevechtstoestanden scheppen en waarschijnlijk ook theoretisch de juiste oplossing vinden. Maar van de theoretische oplossing tot de practische uitvoering ligt nog een groote stap en ik geloof dat slechts zij op het gevechtveld de beste resultaten zullen verkrijgen, die geleerd hebben de verschillende oplossingen, op het papier verkregen, aan de practijk op het proefveld te toetsen.

Opleiding in het afstanden schatten bleef achterwege en slechts één oefening werd besteed ter bespreking en beproeving der verschillende, voor dat doel bestemde instrumenten. De behandeling der instructie-vuren op zoodanige wijze, dat de officier-leerling, in zijn garnizoen teruggekeerd, dit

gedeelte van de opleiding zijner ondergeschikten met vrucht op zich kan nemen, bleef eveneens uit. Toch hecht het reglement groote waarde aan die instructie-vuren, waar het o. a. voorschrijft: »De compagniescommandant regelt dit onderricht en wijst daarvoor een geschikt onderwijzer aan; bij voorkeur een officier, die met vrucht een cursus bij de Normaal-Schietschool heeft doorlopen.»

Veel nadruk werd daarentegen gelegd op deze alinea van de Beschouwingen en Toelichtingen: »De schietproeven aan de Normaal-Schietschool hebben geleerd, dat boven de 600 M. middelmatige schutters kogelbundels verkregen, waarvan de 50%, dieptespreiding 100 M. bedraagt; voor zeer goede schutters is die spreiding 50 M.» Om zulks nader aan te toonen, werden wij eenige malen op het strand te Scheveningen verzameld en leverden daar de bewijzen, dat wij onder de rubriek »zeer goede schutters» konden gebracht worden.

De vereeniging van Schiet- en Proefschool tot één inrichting komt mij voor, niet te zijn in het belang der gedetacheerde officieren. »Niemand kan twee Heeren dienen» heette het reeds in het Oude Testament; en zoo kwam het dan ook, dat er gedurende een jaar geen officieren bij de schietschool gedetacheerd zijn geworden, aangezien de proeven met repeteergereweren den beschikbaren tijd der leeraren in beslag namen. Zulks komt het leger natuurlijk niet ten goede.

Meer dan eens moesten wij ten bate der proefnemingen onze oefeningen staken of werden deze gebezigd ten einde gegevens voor hangende quaesties te verkrijgen.

Na het voorgaande zal het misschien geen verwondering baren, dat sommige gedetacheerde officieren na de detachering eenigszins teleurgesteld naar hunne garnizoenen terugkeeren.

Werd mij gevraagd, hoe ik mij dan de inrichting van de Normaal-Schietschool en het onderricht aldaar had voorgesteld, dan zou ik ongeveer het volgende geantwoord hebben.

Uitgaande van de gedachte, dat de detachering van officieren bij de Normaal-Schietschool ten doel heeft het vormen van *goede instructeurs* en *voldoende vuurleiders* meende ik o. a. het volgende:

A. OMTRENT DE INRICHTING.

a. Dat gedurende het tijdperk der detachering van officieren, de schietschool niet tevens als proefschool werd aangemerkt.

b. Dat aan de schietschool een vlak of licht golvend terrein verbonden was van minstens 3 KM. lengte en een paar KM. breedte, waarover men steeds de vrije beschikking had.

c. Dat op het onder b bedoelde terrein — behalve de noodige schietbanen — ingegraven posten en inrichtingen aanwezig waren, om allerlei

schijven te plaatsen, die voor- en achterwaarts te kunnen bewegen, ze op te doen rijzen of neer te kunnen slaan, ten einde den leider der oefeningen in de gelegenheid te stellen, verschillende gevechtstoestanden na te bootsen.

Ten einde mijne bedoeling omtrent dit laatste punt eenigszins scherper te teekenen, wensch ik voor een oogenblik een uitstapje te maken naar de schietschool van eene mogendheid, wier militaire organisatie in den laatsten tijd bij ons nog al eens besproken is.

Ik bedoel de schietschool te Wallenstadt in Zwitserland.

Daar vertoont zich een uitgebreid dal, door zeven bergtoppen omringd en tegen een meer aangeleund. De vuurlijnen loopen in de richting van het meer en de lengte dier lijnen is ruim voldoende. Aan de eene zijde van het dal liggen de gebouwen, alwaar de gedetacheerde officieren o. a. tijdelijk worden gehuisvest. Op een meer achterwaarts gelegen hoogte bevindt zich wat ik noemen zal »de centrale sein- en observatie-post». Deze post is telephonisch verbonden met twaalf ingegraven — en op het schietveld onregelmatig verspreide — stations.

In deze laatste stations zijn inrichtingen aanwezig om allerlei schijven te doen zichtbaar worden en wederom te doen verdwijnen. Op enkele punten is de inrichting der stations zoodanig, dat schijven over een lengte van 200 M. voor- en achterwaarts kunnen bewogen worden. Stellen de schijven zich in beweging, dan rijzen zij tegelijkertijd; houdt de beweging op, dan vallen zij weder neder. Overal bestaat bovendien de gelegenheid om het vijandelijk vuur — door electriche ontsteking van verschillende kruitladingen — na te bootsen. Alle schijven zijn gekleurd en stellen de werkelijke oorlogsdoelen zoo getrouw mogelijk voor. De witte ruimten, waarin treffers bij ons nog als raakschoten gelden, komen daar niet voor. Paarden, stukken en manschappen in allerlei standen en houdingen worden door de schijven weergegeven.

Wat nu volgen moet, zal ieder duidelijk zijn. In den centralen seinpost plaatst zich de leider van de oefening. Reeds vooraf heeft hij aan den officier, met de practische uitvoering van het vuur belast, een tactische opdracht verstrekt, welke rekening houdt met de sterkte van de tijdelijk onder zijne bevelen gestelde troepenafdeeling.

In de stations zijn een onderofficier met een paar helpers opgesteld.

Zoodra de officier met zijn troep het gevechts- of oefeningsterrein betreedt, heeft de leider het in zijn macht hem te stellen voor verschillende gevechtmomenten, die van den vuurleider eischen een practischen blik, een snel besluit, een juist bevel en een krachtige uitvoering.

Hiertoe behoeft de leider natuurlijk niets anders te doen dan zich in verbinding te stellen met een der stations en dan bijv. te seinen:

Station n°. 7. Vier cavalieristen gedurende 30 seconden zichtbaar.

Station n°. 2. Vijandelijk vuur nabootsen; daarna door twee groepen een sprong van 50 M. voorwaarts.

Station n°. 12. Gedurende 10 minuten doen zichtbaar worden twee vuurmonden, acht bedieningsmanschappen en drie paarden; om de twee minuten een schot nabootsen.

Over het nut van zulke oefeningen uit te wijden, zal wel overbodig zijn.

Natuurlijk heeft na de oefening een grondige bespreking plaats.

Op zulk een oefening volgt onmiddellijk.... In het Zwitsersche leger moet met den tijd gewoekerd worden en menig Nederlandsch officier zou verbaasd opkijken, indien hij het tableau der werkzaamheden bij de Schiet-school van Wallenstadt eens kon inzien.

B. OMTRENT HET ONDERRICHT.

Dat het onderricht zou omvatten:

a. als hoofdvakken,

techniek der wapens;

afstanden schatten;

het theoretisch zoeken en practisch toepassen der schietregels, door

het uitvoeren van opdrachten onder leiding van de gedetacheerde

officieren, naar tactische veronderstellingen van de instructeurs.

b. als bijvakken,

de ballistiek;

de instructie-vuren;

het individueel schieten.

Maart '90.

SYLPHAX.

BOEKAANKONDIGINGEN.

De stenographie voor algemeen en bijzonder gebruik met eenige op- en aanmerkingen over de op de Nederlandsche taal toegepaste stelsels, door H. J. VAN DEN BERG. Leiden, BLANKENBERG EN C°. 1890. Prijs f 0,50.

Een jaar of acht geleden schreef ik in de *Indische Gids* een artikel over het gebruik van de stenographie door den officier te velde. Met het Voorschrift op den Velddienst in de hand toonde ik aan, dat tot bereiking van het doel van sommige oorlogshandelingen de kennis van het kortschrift haast onmisbaar moest heeten, maar deed daarbij nadrukkelijk uitkomen, aan welke hooge eischen een stenographisch stelsel voor zulke doeleinden moet voldoen en dat, met het oog hierop, het stelsel onzer Kamer-stenografen daartoe te eenenmale ongeschikt moest worden geacht.

Anderhalf jaar later, in de October-aflevering van de *Indische Gids* van 1883, werd dit artikel beantwoord door den Heer JOCHEM, die wel is waar opkwam voor het bestreden stelsel, maar de aangevoerde bezwaren niet kon opheffen en dan ook eindigde met eenige middelen in overweging te geven, waardoor misschien verbetering in het stelsel ware te brengen.

't Is jammer, dat de Schrijver van bovengemeld boekje het bestaan dezer gedachtenwisseling niet heeft gekend: voor de zaak, die hij voorstaat, had hij daarvan allicht partij kunnen trekken en, door verwijzing naar mijne beschouwingen over militaire stenographie, zich veel moeite hebben bespaard. Misschien zelfs ware de »Militie" geheel buiten spel gelaten, want de eischen, die het leger stelt aan kortschrift, zijn nog dezelfde als vroeger en voor gebruik te velde is het Kamer-stelsel nog even ongeschikt als acht jaar geleden.

Generaal-Veldmaarschalk VON MOLTKE, dezer dagen gevraagd over de aanwending van militaire stenographie, gaf als zijne meening te kennen, dat, zoolang het kortschrift niet algemeen wordt gebruikt, het nut daarvan voor het leger niet grooter is dan voor elk ander onderdeel van den Staat: *die Befehle, welche an Untergebene der verschiedensten Bildungsstufen ergehen, müssen schnell und vollständig verstanden werden und dürfen die Kenntnis der Kortschrift nicht voraussetzen.*

Van Fransche zijde heeft men in deze uitspraak eene aansporing willen zien, om de stenographie zoo algemeen mogelijk te doen beoefenen en op dien grond de invoering van het kortschrift als leervak op alle scholen in Frankrijk aanbevolen; het leger liep anders gevaar, werd beweerd, in dit opzicht door het Duitsche te worden overvleugeld.

Nu is het wel waar, dat in Deutschland de stenographie zich sinds lang mag verheugen in de bescherming van de hoogste militaire autoriteiten; dat niet alleen officieren, maar ook onderofficieren en minderen de kunst vlijtig beoefenen en veelzijdig toepassen; dat betrekkelijk nog kort geleden, bij kabinetsorder van 31 Maart 1888, het onderricht in de stenographie op alle kaderscholen van het Duitsche leger verplichtend is gesteld; maar dit verandert toch niets aan de duidelijk uitgedrukte beteekenis van gemelde verklaring. Men moet daarin zien eene waarschuwing met betrekking tot het gebruik van de stenographie bij het leger te velde; beter gezegd, tegen het misbruik er van.

Voor 't oogenblik daarlatende, welke beweegredenen den grijzen »Schlachtenlenker" daartoe hebben geleid, ligt het hoofdmotief van de sententie zeer zeker in de onvolkomenheid der Duitsche stelsels, voor zoover het de aanwending tot sommige militaire doeleinden betreft. De Maarschalk *verbiedt* het gebruik van kortschrift voor schriftelijke orders, instructiën en rapporten.

Waar sprake is van *invoering* van kortschrift bij het leger, moet dus een grondig onderzoek omtrent de keuze van stelsel voorafgaan.

't Is wel verleidelijk, om nu eene *oratio pro domo* te houden en uit bovengemeld boekje het bewijs te putten, dat juist het daarin besproken *Nieuw Kortschrift* voor militaire doeleinden bijzonder geschikt is, maar ik zou dan moeten beginnen, met aan den Schrijver in zake van stenographie een zeker gezag toe te kennen; en dat gaat niet wel aan.

Vooreerst toch doet hij zich kennen als iemand, die zoo weinig met de toestanden op dit gebied in het eigen land bekend is, dat hij een opgelapt, verouderd Fransch systeem betitelt als *het* Nederlandsche stelsel, terwijl iedereen weet, dat *drie* andere stelsels hier om den voorrang dingen. De Schrijver neemt

trouwens blijkbaar weinig deel aan 't openbaar leven der beschaafde maatschappij, want »van de vele personen, die hij over de zaak sprak, hadden de meesten nog nooit den naam van stenographie gehoord” (Inleiding).

Dan waagt hij zich aan de beoordeeling van *cursieve* stenographie, maar is zoo weinig met hare voornaamste vertegenwoordigers vertrouwd, dat hij zich in een onbewaakt oogenblik laat ontvallen, dat de stelsels van GABELSBERGER en STOLZE veel overeenkomst schijnen (!) te hebben (bladz. 47). De bewering, dat de leer der *zinverkorting* geen wezenlijk bestanddeel der stenographie uitmaakt (bladz. 6); de openlijke miskennis van de waarde der *taalkennis* (bladz. 93); het ignoreeren van de *klankleer*; — 't zijn alles bewijzen, dat de wetenschap, die men stenographie noemt, hem vreemd is.

Een derde grond, om aan het boekje alle waarde te ontzeggen, ligt voor mij in den aard der bewijsvoering. Met den besten wil is het mij niet mogelijk geweest de tallooze gapingen aan te vullen tusschen de meerendeels valsche praemissen en de telkens terugkerende conclusie van de voortreffelijkheid van het Kamer-stelsel. Gemakshalve worden de gebreken van dat stelsel dan in deugden omgezet of, zooals bijv. het gebrek van eenvormigheid der teekens, weggeredeneerd met eene bewering als »dat het natuurlijk niet mogelijk is voor elke letter een geschikt teeken te vinden” (!) (bladz. 66) (1). Dat zulk een betoogtrant den Schrijver soms kwade parten speelt, ligt voor de hand. Zoo lezen we op blad. 22, dat er bij de beoefening van de kunst hoegenaamd niets te leeren valt; op blad. 24, dat in elk geval de kunst niet moeilijk te leeren is; maar op diezelfde bladzijde moet het hooge woord er uit, dat om eene minimum-bekwaamheid te erlangen, eene oefening van omstreeks *neven* maanden noodig is van 1 à 2 uren daags (!).

Eindelijk — maar dit is meer een persoonlijke grief — de Schrijver leest niet eens de boeken, die hij beoordeelt, ten gevolge waarvan hij *Snelschrift* aanziet voor een leerboek ter beoefening van Kamer-stenographie.

Die flater brengt hem er toe het aantal handbewegingen te gaan tellen bij een twintigtal *door hem* gekozen voorbeelden uit snelschrift en te vergelijken met de handbewegingen bij diezelfde woorden in debatten-schrift van het stelsel der Kamer-stenografen; waarbij hij tot het vermakelijk resultaat komt, dat snelschrift *minder* handbewegingen noodig heeft. Hoe hij dit weer terecht praat, moge de belangstellende lezer zelf zien. Onze leeraar in 't Fransch betitelde dergelijke redeneeringen met den naam van *galimatias*.

Het boekje is een mislukte reclame, en daarmee is alles gezegd. Honderd bladzijden druks groot, is het voor tien stuivers te koop, maar 't wordt ook, geheel opengesneden, gratis op zicht gezonden. Om der Redactie de moeite te besparen, eventueel een exemplaar te ontbieden, zend ik hierbij het haren recensent toegezonden present-exemplaar onder dankbetuiging terug. Ik heb het niet meer noodig.

P. R. GOUDSCHAAL.

Leeuwarden, 18 Juli 1890.

(1) De Heer JOCHEM erkent althans de wenschelijkheid, om voor alle letters afzonderlijke, duidelijk onderkenbare teekens te bezitten; maar vergoelijkt het gemis daarvan bij het Kamer-stelsel op denzelfden grond.

Het gevecht te water bij de verdediging van ons land, door
 W. H. M. ANTEN, Kapitein der Infanterie. Nijmegen,
 FIRMA H. TEN HOET. 1890. Prijs f 0,80.

Het doel dezer brochure is — zooals op bladz. 3 wordt vermeld, — aan te toonen, dat: »het gevecht op onze binnenwateren, OP DE RUIMST MOGELIJKE SCHAAL GEVOERD, . . . een natuurlijk deel, en het VERREWEG KRACHTIGSTE deel, van de verdediging van het polderland uit- (maakt),” waaruit vanzelf voortvloeit: »oefening in de geheel eigenaardige vechtwijze op die wateren is, OP ZIJN MINST GENOMEN VOOR DE BEZETTINGSTROEPEN, noodzakelijk.” De Schrijver haalt in de eerste plaats verschillende voorbeelden uit onze krijgsgeschiedenis aan, om de hooge beteekenis van den strijd te water bij de verdediging onzer inundatielinien te doen uitkomen. Hij zet daarna uiteen, hoe bij die verdediging van vaartuigen kan worden partijgetrokken, zoowel bewapend met geschut tot uitleggers of drijvende batterijen, als bemand met infanterie ten behoeve van den veiligheidsdienst, verkenningen en uitvallen. De groote waarde van cano's voor den patrouille-dienst wordt duidelijk uiteengezet. Ook het optreden van troepen op schaatsen en van licht geschut op sleden op de bevroren inundatie wordt besproken. Ten slotte betoogt de Schrijver, dat onze officiële krijgskundige leerboeken zoowel als onze tactische voorschriften het bedoelde onderwerp geheel veronachtzamen, er hoogstens eenige algemeenheden aan wijden, maar elke nadere aanduiding missen, hoe de strijd te water zal moeten worden gevoerd en op welke wijze de beschikbare hulpmiddelen daarbij zullen moeten worden gebezigd.

De Schrijver heeft voor zijn betoog den *causerie*-vorm gekozen. Wij hebben daar niets tegen; een ernstige waarheid, in een luchtig kleed gestoken, vindt dikwijls lichter ingang dan een hoogwetenschappelijk betoog. Wij vinden het echter jammer, dat de Schrijver zich niet van gezochte geestigheden, zooals: »moordwetenschappelijke kennis,” »vechtgeleerdheid,” »doodschietpartij,” enz. heeft weten te onthouden. Die verhoogen den overigens gunstigen indruk niet.

De Schrijver heeft met ijver de literatuur omtrent het behandelde onderwerp nagegaan en is blijkbaar zelf in het polderland goed thuis. Het verdient dan ook toejuicing, dat hij, al opent hij weinig nieuwe gezichtspunten, dit echt nationale belang opnieuw ter sprake brengt. Men kan niet ontkennen, dat wat ter voorbereiding onzer verdediging en tot oefening onzer troepen in deze richting geschiedt, weinig is en — gelijk zoo menig ander onderdeel onzer organisatie, uitrusting en oefening, — uiterst langzaam vooruitgaat (zie bijv. de langdurige proeven met gewapende uitleggers; *Beknopt overzicht der proeven en oefeningen bij het wapen der Artillerie*, 1877—79, '81, '86—'89). Juist daarom echter heeft de brochure van den Kapitein ANTEN ons in zooverre teleurgesteld, dat hij ons geen meer uitgewerkte denkbeelden aan de hand doet omtrent de wijze, waarop de oefening onzer infanterie in de oorlogvoering te water zou moeten worden geregeld; welk materieel en verdere uitrusting daartoe noodig zouden zijn; hoe de tactische voorschriften op dit punt zouden moeten luiden. Het betoog, dat de Schrijver ons thans biedt, zal zeker wel algemeen worden beaamd, maar brengt ons, »de aerd der Hollanders” in aanmerking genomen, vermoedelijk weinig verder. Door concrete voorstellen te doen, zou de Schrijver misschien meer practisch nut hebben gesticht.

Het officierskorps van het Nederlandsch-Indisch Leger. Proeve eener nieuwe regeling omtrent samenstelling, inkomsten en bevordering, door M. H. VIS, Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse, oud-Luitenant-Kolonel der Infanterie. Soerabaia, GEBR. DONKER EN COMP. 1890.

De bovenstaande brochure behelst verschillende voorstellen en wenken betreffende het Indisch officierskorps, welke zonder onderscheid pleiten voor des Schrijvers echt militairen zin en zijn warme belangstelling voor dat korps.

Voor de opleiding van een deel der infanterie-officiëren en van de officieëren der administratie wenscht hij, ter vervanging van de Militaire School te Meester-Cornelis, een Indische Cadettenschool, waarvoor de adspiranten in het bezit moeten zijn van een diploma eindexamen Hoogere Burgerschool met 5-jarigen cursus. Daardoor zou de zoo wenschelijke aansluiting aan het Indisch middelbaar onderwijs worden verkregen en tevens aan Indische ouders gelegenheid verschafft worden, hunne zonen in Indië geheel tot hunne bestemming te zien geraken.

Voor de andere wapens wil de Schrijver gelegenheid geven het admissie-examen voor de Koninklijke Militaire Academie te Breda af te leggen in Indië en de geslaagde adspiranten op Gouvernementskosten naar Nederland over te brengen, een maatregel, die ongetwijfeld aanbeveling zou verdienen. De Hoogere Krijgsschool voor het Indische leger moet, volgens Schrijver, in Indië gevestigd zijn.

Er wordt voorts een andere regeling der traktementen en fourage-gelden voorgesteld. De traktementen voor alle wapens en dienstvakken zijn daarbij gelijk. De 2de luitenant wordt na 3 jaar dienst als officier tot 1ste luitenant bevorderd; de 1ste luitenants en kapiteins genieten na elke 3 jaar dienst in hun rang een traktementsverhooging. Aan de 2de luitenants wil de Schrijver het gedwongen celibaat opleggen! misschien in beginsel wel heilzaam, maar o. i. moeilijk door te voeren.

Een andere regeling der conduite-beoordeelingen wordt noodig geacht, waarvan de strekking vooral zou zijn een meer zelfstandig oordeel van den betrokken chef te vernemen, onafhankelijk van vroegere oordeelvellingen, die over den officier zijn uitgesproken. Wat de Schrijver hieromtrent, alsmede aangaande de eischen voor bevordering in het midden brengt, verdient vooral gehoord te worden.

Wij kunnen slechts enkele hoofdpunten aanstippen; nog verschillende andere zaken van minder gewicht worden in de brochure ter sprake gebracht. De toelichting en motiveering is hier en daar wel wat sober; toch gelooven wij het werkje met gerustheid ter lezing te mogen aanbevelen.

Étude pratique des deux langues nationales, à l'usage de l'armée, par P. H. STALS, Capitaine en premier au 3e de Ligne, ancien professeur de l'école des pupilles de l'armée, et R. STALS, Directeur du Collège communal et de l'école moyenne de l'Etat à Diest. Ouvrage dédié à S. A. R. le prince Baudouin et recommandé par Monsieur le Ministre de la Guerre. 2me Édition, revue et augmentée. Hasselt, W. KLOCK. 1888. Prix fr. 1,25.

Het Belgische leger verkeert in de ongunstige omstandigheid, gerecruteerd te worden uit twee stammen, de Vlamingen en de Walen, die verschillende talen

spreken. Voor den goeden gang van den dienst niet alleen, maar vooral ook ter wille van den zedelijken invloed van den meerdere op den mindere, welke hoofdzakelijk het uitvloeisel is van den dagelijkschen omgang, is het een eisch van het hoogste gewicht, dat officieren, verder kader en minderen van beiderlei stam elkaar wederkeerig kunnen verstaan en begrijpen. In de laatste jaren heeft dan ook het streven, aan dien eisch te voldoen, uitdrukking gevonden in de wetten betreffende de opleiding en de bevordering der officieren, terwijl voorschriften werden gegeven om het onderwijs in de taalkennis bij de korpsen uit te breiden en te bevorderen.

De Schrijvers van het bovenvermelde werkje hebben getracht, in den geest der laatstbedoelde voorschriften een handleiding samen te stellen voor de studie der beide landstalen, ingericht voor het gebruik zoowel van Vlamingen als van Walen.

De Schrijvers zijn hierin alleszins geslaagd, wat ook blijkt uit het groote succes, dat hun arbeid in België heeft behaald. De wijze van behandeling is eenvoudig, zooals voor dit doel noodig was. Nadat de uitspraak der beide talen is besproken, worden aan de leer der meest noodzakelijke taalregels slechts weinige bladzijden besteed; daarentegen is het grootste gedeelte van het werkje gewijd aan een uitgebreide reeks van woorden en uitdrukkingen, vooral voor begrippen van militairen aard; welgekozen oefeningen, samenspraken; ten slotte ook beschrijvingen, beschouwingen, verhalen en gedichten, een en ander in beide talen naast elkaar gesteld en hoofdzakelijk ten doel hebbende woordenkennis te ontwikkelen en de eigenaardige vormen van beide talen door doelmatige voorbeelden aanschouwelijk te maken.

De handleiding draagt dus een bij uitstek practisch karakter, te meer omdat in bijna alle oefeningen onderwerpen worden behandeld, die op den militairen dienst, de plichten van den soldaat, de huishoudelijke en de tactische voorschriften betrekking hebben en die dus voortdurend bij het houden van theorieën met den troep ter sprake komen.

Wij hebben ons de vraag gesteld, of het werkje ook als Fransch leerboek op onze cursussen nuttig zou kunnen zijn. Die vraag durven wij echter niet toestemmend beantwoorden. Vooreerst, omdat wij de methode van behandeling niet geschikt achten voor hen, die eenigszins dieper in de studie der taal willen doordringen; ten tweede, omdat de Vlaamsche woordenkeus en uitdrukkingswijze te zeer van de Nederlandsche schrijf- en spreektaal afwijken en voor onze leerlingen daaruit ongetwijfeld bezwaren zouden voortvloeien. Wel gelooven wij echter, dat onze instructeurs in het boekje vele nuttige voorbeelden en oefeningen over militaire onderwerpen en militaire termen zullen aantreffen, waarvan zij partij kunnen trekken.

Die Befestigungen Frankreichs. Ein Beitrag zur Kenntniss der französischen Landesvertheidigung. Mit einer Karte des nordöstlichen Frankreichs. Berlin, FRIEDRICH LUCKHARDT. 1890. Preis 2 Mark.

Bij de wet van 27 Mei 1889 is de classificatie der Fransche vestingen herzien, zijn verschillende verdedigingswerken opgeheven en is de opheffing van andere versterkingen in uitzicht gesteld. Ten gevolge van deze wijzigingen waren de

bestaande bronnen voor de studie van het Fransche vestingstelsel niet meer op de hoogte van den tijd; de Schrijver van het bovengenoemde werkje heeft zich ten taak gesteld, in bedoelde leemte te voorzien.

Zijne beschrijving van het Fransche vestingstelsel is gesplitst in: 1. De bevestiging der Noordgrens; 2. Die der Oostgrens; 3. Die der Jura- en Alpen-grens; 4. De versterkingen in tweede linie; 5. De vesting Parijs; 6. Versterkingen, welke ingevolge de wet van 27 Mei 1889 deels bijgevoegd, deels opgeheven zijn. De beschrijvingen bevatten in 't algemeen niet veel meer dan de opsomming der werken, met globale aanduiding der ligging en bestemming. Alleen de vesting Parijs is eenigszins uitvoeriger besproken.

Als aanhangsel is aan het werkje toegevoegd de vertaling van een, uit den *Avenir Militaire* overgenomen pleidooi van den Generaal COSSERON DE VILLENOISY, dat gericht is tegen de hierboven genoemde wet en dat wel is waar op de beslissing omtrent die wet van geen merkbaaren invloed is geweest, doch niettemin voor de beoordeeling van de waarde van sommige Fransche vestingwerken niet onbelangrijk is.

C. J. S.

Der polnisch-russische Krieg von 1831. Von HERMANN KUNZ, Major a. D. Mit 5 Plänen. Berlin, 1890. Verlag von FRIEDR. LUCKHARDT. Preis 4 Mark.

Innig overtuigd van de noodzakelijkheid van de studie der krijgsgeschiedenis voor den officier, tracht de Majoor KUNZ door de uitgave van verschillende krijgshistorische werken die studie zooveel doenlijk aan te wakkere en gemakkelijk te maken. Van enkele zijner andere geschriften werd reeds vroeger in dit Tijdschrift met waardeering melding gemaakt. Diezelfde waardeering verdient ook zijn beschrijving van den Poolsch-Russischen oorlog in 1831. Wederom trof ons de degelijke en heldere uiteenzetting der tactische gebeurtenissen, inzonderheid van de slagen bij Grochow en Ostrolenka. Niet ten onrechte noemt een Duitsch criticus de krijgshistorische werken van den Majoor K. een tactiek in voorbeelden, welker nauwgezette bestudeering niet alleen voor den jongeren, doch ook voor den ouderen officier slechts goede vruchten kan afwerpen. Met volle gerustheid bevelen wij dan ook andermaal onzen kameraden de kennismaking met de geschriften van den Majoor K. aan. Voor voordrachten op onze wetenschappelijke bijeenkomsten verschaffen zij rijke en alleszins bruikbare stof.

PL.

Juni 1890.